

Stezky napříč historií a přírodou Evropy

Tam, kde byla železná opona

Stezka železné opony – Zelený pás Greenbelt – EuroVelo 13, cyklotrasa železnou oponou

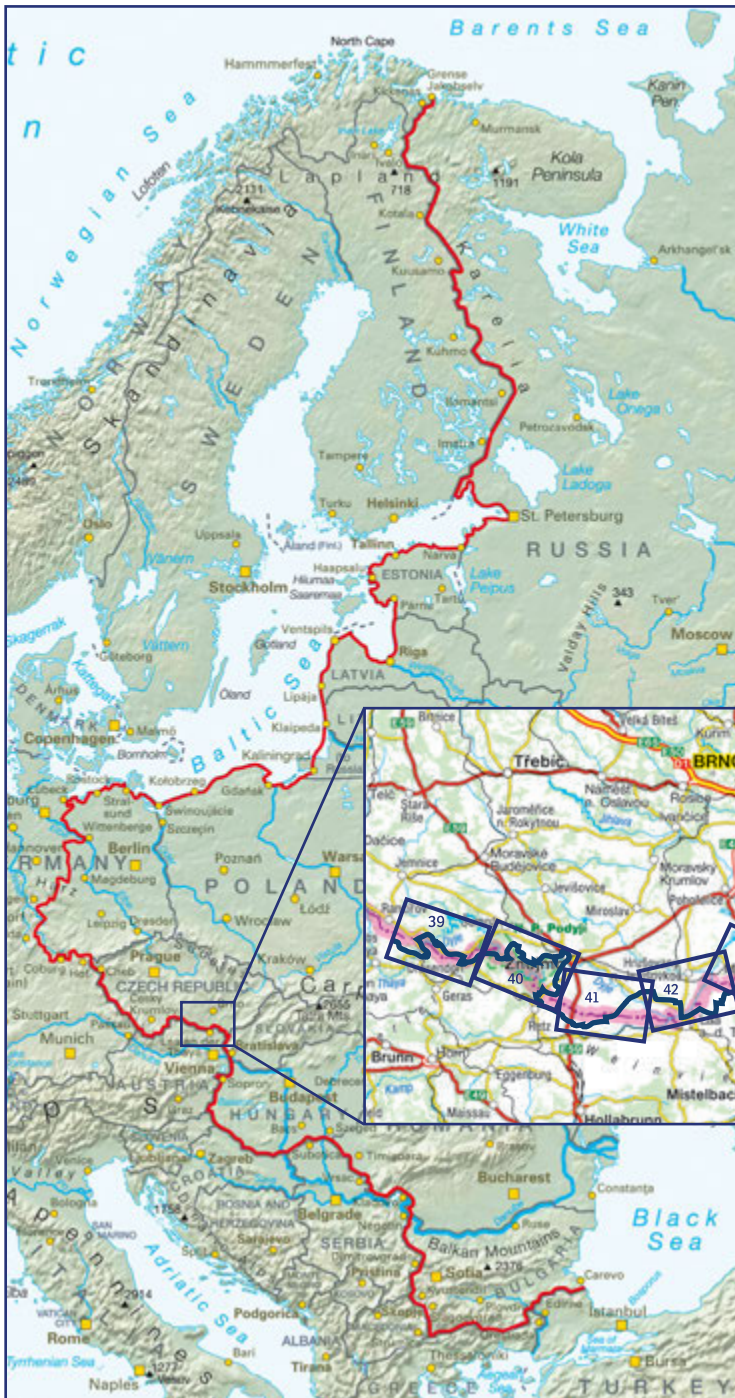
eurovelo.cz | greenways.cz | zelenypas.cz

TRASY EUROVELO V ČESKÉ
REPUBLICE KOORDINUJE

nadace
partnerství

EuroVelo 13 /
Stezka
železných opon
v Jihomoravském
kraji a Dolním
Rakousku

■ Pozůstatky signálů, strážních věží a ženijně technických zátarasů na jižní Moravě.

Úvod

Železná opona se začala v Evropě spouštět s koncem druhé světové války. Její délka dosahovala 7 000 km a rozdělovala Evropu na dvě části – od Barentsova moře na severu k Černému moři na jihu. Po více jak čtyřicet let představovala nepropustnou bariéru mezi státy socialistického východního bloku a demokratického Západu. Vyžádala si tisíce lidských obětí a stala se neodmyslitelným symbolem rozdělené Evropy. Na přelomu 80. a 90. let 20. století se východním blokem přehnala revoluční vlna, během níž padly komunistické režimy jednotlivých zemí. Po více než dvou desetiletích můžeme říci, že strašák železné opony patří minulosti. Z hranic vymizely ploty s ostnatými dráty, zdi, závory, strážní věže i pohraničníci. Při překračování hranic nejsme už dokonce ani kontrolováni a můžeme se volně pohybovat i přes tzv. zelenou hranici.

Tato brožura vás seznamuje s několika evropskými projekty, které využívají téma historie železné opony a přírodních krás v jejím koridoru z hlediska šetrné turistiky na území Jihomoravského kraje a jejich přesahu do Dolního Rakouska. Doufáme, že pro vás bude tato publikace užitečná z hlediska lepšího porozumění nedávné historii a zároveň inspirující pro pěší či cyklistický výlet podél hranic jižní Moravy a Dolního Rakouska.

Nadace Partnerství, duben 2012

„Bez paměti není identity.“

Václav Havel

Obsah

Stezka železné opony ..... str. 2

První část je věnována zejména historii opony a seznámí vás s tím, jak vypadala a fungovala. Zároveň zde představíme osudy těch, kteří se oponu pokusili překonat.

Evropský zelený pás ..... str. 13

Koridor železné opony nabízí široké přírodní bohatství. Dlouhé desítky let sem téměř nev kročila lidská noha a podél železné opony tak naleznete několik chráněných oblastí či přírodních parků. Všechny skrývají pestrou přehlídku fauny a flory, kterou by si milovníci přírody neměli nechat ujít.

EuroVelo 13 / Stezka železné opony .... str. 27

Českou republikou prochází hned čtyři mezinárodní dálkové cyklistické trasy EuroVelo. Jednou z nich je i EuroVelo 13, která vede podél železné opony a vy tak můžete poznávat historii opony ze sedla kola. V Jihomoravském kraji přechází EuroVelo střídavě česko-rakouskou hranici a prochází například národním parkem Podyjí nebo biosférickou rezervací Dolní Morava.

Stezka železné opony

První cihly zdi

Termín **železná opona** proslavil bývalý britský premiér Winston Churchill, když jej v roce 1946 prvně použil ve spojení s ideologicky rozdělenou Evropou po 2. světové válce. Toto slovní spojení se krátce nato stalo i synonymem pro fyzickou, vojensky střeženou bariéru, kterou státy východního bloku vybudovaly podél své západní hranice. Její kostru většinou tvořily zátarasy v podobě plotů s ostnatými dráty. Tato linie oficiálně sloužila k zamezení pronikání nepřátelských „narušitelů“ z „imperialistického“ Západu na Východ (např. agentů zpravodajských služeb), kteří mohli rozvracet pořádek tzv. lidově demokratických států. Ve skutečnosti se železná opona stala mocným nástrojem socialistických republik, díky němuž mohly své vlastní občany násilím udržet před odchodem do západních zemí. Legální možnost vycestovat do zahraničí tehdy byla pro mnoho občanů nedosažitelná. Ozbrojená pohraniční stráž i vojsko měly za úkol nedovolit ilegální přechody hranice a jejich rukou tak přišly o život tisíce obyvatel východního bloku.

Od Štětína na Baltu až po Terst na Jadranu byla napříč celým kontinentem spuštěna železná opona. Za touto linií leží všechna hlavní města starých států střední a východní Evropy. Varšava, Berlín, Praha, Vídeň, Budapešť, Bělehrad, Bukurešť a Sofie, všechna tato proslulá města i s obyvatelstvem

■ *Ostnatý drát se stal jedním ze symbolů rozdělené Evropy.*

jejich zemí se ocitla v oblasti, kterou musím nazvat sovětskou sférou a všechna jsou vystavena nejen tě či oně formě sovětského vlivu, ale i vysoké a v mnoha případech rostoucí míře ovládnutí z Moskvy.

Winston Churchill, 1946

Vlády východního bloku si velmi silně uvědomovaly důležitost železné opony pro dlouhodobou stabilitu totalitního režimu, a proto ji během celého období studené války neustále zdokonalovaly a zacelovaly její slabá místa. Emigrace občanů neznamena pro režim pouze ztrátu pracovní síly, včetně intelektuálních elit, ale zejména vážné trhliny v ideologickém boji. Nejdůležitější cílovou nebo i přechodnou stanicí emigrace byl v tomto ohledu západní Berlín, ostrůvek svobody uvnitř totalitního bloku, do kterého se mohli východní Němci poměrně lehce dostat. Od roku 1949 do roku 1961 tudy na Západ utekly téměř 3 miliony obyvatel. Proto nakonec představitelé NDR během jediného dne, 13. srpna 1961, přistoupili k radikálním krokům – faktickému obklíčení západního Berlína ozbrojenými silami, přerušení spojení mezi ním a NDR a výstavbě betonové zdi v délce 165 km.

Československá opona se zatahuje

V Československu se situace na hranicích začala přiotřřovat po událostech v únoru 1948, kdy se k moci dostala Komunistická strana Československa.

■ *Vojenský bunker u Šatova a pozůstatky železné opony*

Již 23. února 1948 ale komunisty ovládané Ministerstvo vnitra zrušilo platnost veškerých cestovních pasů. Navíc v říjnu téhož roku byl přijat zákon, který definoval nedovolené překročení státních hranic jako trestný čin. O rok později dokonce komunistická diktatura odebrala občanům republiky právní nárok na získání cestovního dokladu. Přesto do roku 1951 z Československa emigrovalo dle oficiálních čísel téměř 12 000 obyvatel. Mnozí z této poúnorové vlny emigrantů vlast opouštěli kvůli hrozcím politickým perzekucím, věznění, vyhazovu ze škol a ztrátě zaměstnání, ztrátě majetku v procesu znárodnování apod. Většina z nich si jako únikovou cestu zvolila zelenou hranici s Bavorskem, která byla do roku 1951 nedostatečně hlídána. I přesto byla – kromě dávky štěstí – nutná znalost místního terénu, kterou nabízelí převaděči, tzv. kopečkáři. Další možností pro přechod na Západ byla hranice s Rakouskem. Zpočátku tato volba nebyla příliš ideální, protože část rakouského příhraničí byla až do roku 1955 v sovětské okupační zóně. Uprchlíkům zde hrozilo zadržení Sověty a navrácení zpět.

Hromadnému exodu československého obyvatelstva mělo zabránit **hermetické uzavření** 750km úseku státních hranic s Německem a Rakouskem, o kterém bylo rozhodnuto v roce 1951. Pomocí měla fyzická opatření a podle sovětského vzoru i nově zřízená pohraniční stráž. Tím byl dán impuls k vybudování skutečné železné opony. Na její obranu bylo v několika pohraničních brigádách, respektive desítkách pohraničních rot, rozmístěno až

16 000 pohraničnicků. Z větší části byli rekrutováni z řad politicky spolehlivých občanů – tedy vojáků základní vojenské služby a vojáků z povolání. Postupem času se do řad pohraniční stráže začlenili i absolventi Vojenské akademie pohraniční stráže v Praze. Důstojníci v nejvyšších funkcích pak prošli sovětskými školami a školeními sovětské tajné služby KGB.

Výběr optimálních adeptů, kvalitní výcvik a ideologický dril měly zajistit **oddanost pohraničnicků** a jejich ochotu za každou cenu bránit státní hranice. K tomuto účelu mohla pohraniční stráž použít síly, včetně střelných zbraní.

Ostnaté dráty a vysoké napětí

Podél státních hranic s Německou spolkovou republikou a Rakouskem bylo vytvořeno až 2 km široké **zakázané pásmo**, víceméně zcela zapovězené civilnímu obyvatelstvu, kam byl vstup jen na speciální propustku. Zejména na Šumavě a v dalších kopcovitých a odlehlých partiích probíhalo vysídlování tamního obyvatelstva a boření desítek osad. Od hranic zakázaného pásma, 6 až 10 kilometrů směrem do vnitrozemí, bylo vytvořeno tzv. pohraniční pásmo, kde již bylo možné bydlet. Občané, kteří zde neměli trvalý pobyt, museli mít povolení ke vstupu. Mezi zdejšími obyvateli a dokonce i v obcích dále ve vnitrozemí byla spousta tzv. pomocníků pohraniční stráže, kteří hlásili podezřelé osoby, jejichž jednání naznačovalo

úmysl nelegálně překročit státní hranici. Pomocníci tak vlastně byli součástí zpravodajské služby pohraniční stráže, která měla podobné informátory i mezi lidmi na druhé straně státní hranice.

Páteří a nejdůležitější částí zakázaného pásma se staly tzv. **ženijně-technické zátarasy** představující systém až tří více jak dvoumetrových plotů s ostnatými dráty. Ty byly umístěny na území od několika set metrů až po 2 km před státní hranicí. V jejich blízkosti byly v šíři i několika desítek metrů vykáčeny veškeré stromy a keře, což v lesních úsecích vedlo i k několikakilometrovým holým průsekům, které jsou dodnes snadno rozpoznatelné. Tyto zátarasy byly v průběhu času na některých místech ještě posunuty dále do vnitrozemí, aby pohraniční hlídky měly více času běžence zastavit ještě před státní hranicí. Zároveň byly ve střední části pruhu vybudovány ploty pod napětím 3–6 tisíc voltů, které mezi roky 1952 a 1963 fungovaly jako odstrašující hrozba.

Na hranici s Bavorskem byla situace dokonce ještě horší. V letech 1952–1965 zde byla státní hranice dokonce zaminována. Dlužno říci, že obojí opatření se stala osudnými i samotným pohraničnickům.

Celkem 27 jich zemřelo na následky zásahu vysokého napětí a 18 na následky výbuchu min. Především kvůli silným mezinárodním protestům (běženců bylo těmito prostředky usmrceno asi 150) byla tato opatření zmírněna. Minová pole byla odstraněna a dráty vysokého napětí byly vyměněny za signální stěny s napětím nízkým, které nemělo smrtelné účinky, ale sloužilo jako varovný systém. Maximálně do několika minut po vyhlášeném poplachu se tak pohraničníci z rot či z bližších stanovišť dokázali dostat na místo porušení zátarasu. Cestu jim přitom významně urychlovaly tzv. **signálky**, obslužné komunikace, které vedly v těsné blízkosti zátarasů. Přesné místo překonání zátarasů pak pohraničnickům pomohl určit přibližně 20 metrů široký pás zorané půdy v okolí plotů, který byl pomocí herbicidů zbaven jakéhokoliv porostu. Proto bylo možné v půdě velice dobře rozpoznat otisky obuvi běženců. Po celé délce zátarasů byly navíc rozmístěny zprvu dřevěné a později kovové strážní věže, z nichž bylo možné přehlédnout celý hlídany úsek. V noci pohraničnickům navíc asistovaly výkonné reflektory a nástražné světlice.

Jako náhrada za zrušené dráty vysokého napětí později fungovali tzv. **samostatně útočící psi** (SUPi). Na některých strmějších úsecích byli umístováni do kotců, které se automaticky otevíraly na základě signálu oznamujícího narušení signální stěny. Psi fungovali jako předvoj pohraniční hlídky, která neměla šanci se do stejného místa dostat v tak krátkém čase. Používání SUPů bylo podobně nehumánní jako v případě drátů vysokého napětí, o čemž vypovídá příběh 19letého východního Němce Hartmuta Tautze. V létě roku 1986 se pokusil překonat železnou oponu u Bratislavy, v čemž mu 20 metrů před hranicí zabránili právě SUPi. Následkům zranění pak po převozu do nemocnice podlehnul.

Oficiálních hraničních přechodů pro automobilový provoz mezi Československem a Západním Německem a Rakouskem bylo z dnešního pohledu výrazně méně. Tím silnější ale bylo jejich zabezpečení – jako příklad můžeme uvést těžké závory, které znemožňovaly proražení jedoucím vozidlem. Historicky méně významné komunikace vedoucí na Západ byly uzavřeny permanentně. Na vodních tocích, které přecházely státní hranici, byla vystavěna česla a pozorovatelný zabraňující útěk na Západ pod vodní hladinou. Větší toky (např. Dunaj) byly hlídány motorizovanými vodními hlídkami. Důkladnou kontrolou také procházely

vlaky přejíždějící státní hranici, a to i vlaky nákladní, které nabízely úkryt například ve vagonech s uhlím.

Oběti železné opony

„Věř-li jeden národ, že se mají lidé navzájem snášet, a jiný, že se mají navzájem sníst, je to diference sice velmi malebná, ale nikoli naprosto zásadní; avšak věř-li komunismus, že zastřelit člověka odzadu není zločin, pak je tu něco, čemu nemohu rozumět, třeba se mi to říká po česku; mám hrozný dojem chaosu a skutečnou úzkost, že takhle se nikdy nesmluvíme.“

Karel Čapek v článku

Proč nejsem komunistou, 1924

Přes všechny nástrahy a bezpečnostní opatření se našli lidé, kteří se pokusili skrz hranice přejít. Jejich **touha po svobodě, demokracii a sebeuplatnění** byla tak silná, že jim jejich svědomí nedalo jinou volbu.

Nikdy se pravděpodobně nedozvíme přesný počet těch, kteří v letech 1951 až 1989 železnou oponu na našem území překonali. Neustálé zdokonalování opony přechod čím dál více znemožňovalo, a tak se mohlo jednat pravděpodobně maximálně o desítky lidí ročně. Poměrně dobře jsou známa **smutná čísla obětí**, jež mluví o přibližně 350 civilistech (z toho asi 200 bylo zastřeleno) a 648 pohraničnicích,

■ *Podobně krásnými výhledy na hraniční řeku Dyji a za železnou oponu do Rakouska se v minulosti mohli kochat pouze pohraničníci*

z nichž 208 spáchalo sebevraždu a 67 bylo zastřeleno kolegy. Pouze 10 jich bylo zastřeleno při střetech s „narušiteli“. Bezpočet dalších civilistů i pohraničnicků pak na území železné opony utrpělo vážná zranění.

Odchod za oponu

V letech 1948 až 1989 z Československa na Západ **emigrovalo** několik stovek tisíc občanů. Oficiální čísla hovoří o přibližně 200 tisících, nejodvážnější zdroje až o půl milionu. Již jsme se zmínili o období před výstavbou železné opony. Co ale následovalo?

Největší krátkodobá vlna emigrantů (minimálně 65 tisíc) využila chvilkového zaváhání režimu a odešla v letech **1968–1969** v reakci na vpád vojsk Varšavské smlouvy do Československa 21. srpna 1968 a následnou okupaci. Ze dne na den byla zastavena demokratizace společnosti, liberální reformy a celkové politické uvolnění (tzv. socialismus s lidskou tvář) započaté Dubčekovou vládou Pražského jara 1968. Tisíce lidí se proto v létě raději rozhodly nevrátit se zpět z Jugoslávie. Desítky tisíc dalších opustily ČSSR krátce po 21. srpnu, dokud to ještě bylo možné. Co do svobody cestování bylo toto rok a půl dlouhé období zcela ojedinělé v porovnání se zbytek období vlády komunismu v Československu.

Nikdy předtím a již nikdy poté nebylo tak snadné ze socialistického Československa vycestovat.

Koncem 70. let a především pak v 80. letech se po odeznění nejhlubší éry tzv. **normalizace** jisté možnosti vycestování na Západ či do socialistické (ale na Sovětském svazu nezávislé) Jugoslávie přeci jen naskytly. Československý „žalář“ doznal jistých trhlin, čehož k emigraci od roku 1979 dokázalo ročně využít asi 5 000 lidí.

Někteří se nevrátili zpět ze zahraniční služební cesty, kam byli vysláni svými zaměstnavateli. Toto rozhodnutí ale nebylo jednoduché. Znamenalo odloučení od rodiny, které mohl režim i přitížit. Zejména v 80. letech bylo pro většinu lidí, dokonce i celých rodin, relativně snadné získat **povolení pro cestu do Jugoslávie**, „bratrské socialistické země“ a zaslíbené prázdninové destinace. Otevřela se tak slušná šance k emigraci na Západ. Jugoslávii totiž ani od Itálie ani od Rakouska železná opona nedělila a dalo se z ní na Západ dopravit buď přes nehlídanou hranici nebo často i klasickým přechodem, když byli pohraničníci dostatečně benevolentní. V neposlední řadě se našli i tací, kteří odcestovali na socialistickou Kubu s mezipřistáním v některé ze zahraničních metropolí, např. v kanadském Montrealu, kde bylo třeba letadlo

opustit po dobu doplňování paliva. Této chvíle pak v letištní hale využili k žádosti o azyl.

Většina z emigrantů neměla zajištěnu zdárnou budoucnost v cizí zemi, vlast opouštěli s holýma rukama a často je nejdříve čekal několikaměsíční pobyt v **uprchlickém táboře**. Zde museli vyčkat na vyřízení dokumentů, které je opravňovaly získat azyl. Riziko, nejistota a vědomí, že budou muset začít od píky, nicméně podstoupili jako daň za svobodu.

Na přelomu 70. a 80. let se našli tací, jejichž emigrace byla režimem vynucena a kterým byla cesta na Západ ochotně vydlážděna. Nucený exil znamenal trvalé vystěhování z Československa a byli k němu donuceni především význační signatáři Charty 77 (dokumentu a občanské iniciativy, která kritizovala československý komunistický režim za potlačování lidských a občanských práv). Ti byli režimu krajně nepohodlní, ba dokonce nebezpeční. V rámci **akce Asanace**, která měla za úkol izolovat hlavní organizátory Charty 77, tak Státní bezpečnost (StB) řadu disidentů šikanou, vydíráním a hrozbami uvěznění donutila zemi opustit.

Co vše bylo za vlády reálného socialismu v Československu nutné udělat pro **legální výjezd do západní ciziny**?

Pro odjezd do ciziny bylo třeba mnohem víc než jen platný cestovní pas nebo víza. Celý proces byl nesmírně zdoluhavý, a tak se žadatel musel obrnit velkou dávkou trpělivosti. Od konce 70. let již bylo cestování do západní ciziny a Jugoslávie snazší, nicméně i tak byl v cestě nespočet překážek. Šance na povolení úměrně klesala s tím, jak moc byl člověk politicky nespolehlivý a čím více členů stejné rodiny si přálo najednou vycestovat.

Dále bylo třeba získat tzv. **výjezdní doložku**. V případě doložky do některé ze západních zemí mohl tento proces s nejistým koncem zabrat i měsíc. Její udělení záviselo na doporučení od celé řady různých osob a orgánů, např. zaměstnavatele či školy, ROH (Revoluční odborové hnutí), vojenské správy, národního výboru, uličního výboru KSČ apod. Navíc byl často vyžadován osobní pohovor na kádrovém oddělení zaměstnavatele. Osud žadatele tak byl dán všanc lidem, z nichž některé třeba ani neznal.

Udělením výjezdní doložky celé martyrium nekončilo. Vycestování do demokratické ciziny

a socialistické Jugoslávie bylo dále podmíněno získáním tzv. **devizového příslibu**. Kromě černého trhu to byla jediná možnost, jak směnit československé koruny na valuty. Státní banka československá tyto přísliby udělovala opět až na základě různých doporučení i politické spolehlivosti. Jediné, co od nutnosti devizového prohlášení mohlo zachránit, bylo notářsky ověřené pozvání k návštěvě z ciziny. Další týdny trvalo získání příslušného víza či víz. V případě kladného vyjádření banky bylo možné po vyplnění celního a devizového prohlášení a zaplacení kolku cizí měny vyměnit. Absolventi vysokých škol museli navíc svému zaměstnavateli na dobu absence odevzdat vysokoškolský diplom.

Za železnou oponu vzduchem i pod hladinou řeky

Snahy mnohých lidí splnit zmíněné požadavky k legálnímu vycestování do západní ciziny byly marné a výjezd z republiky jim povolen nebyl. Proto se rozhodli k útěku.

„Aby zlé tlamy štváčů zkameněly / pevněji stiskni zbraň / říd' přesně dráhu svojí střely / lid svůj i vlast svou pevně braň!“

báseň *Za mír*, 1951

Pojďme si nyní povyprávět několik zajímavých příběhů lidí, kteří své odvážné plány na **útěk přes hranice** realizovali. Byť se v těchto případech nikdo

■ *Pozůstatky železné opony u Čížova.*

na Západ nepokusil prostřílet jako členové odbojové skupiny bratří Mašínů v 50. letech, i tak se většinou jednalo o skutečná dramata, ve kterých rozhodovaly minuty i vteřiny, jejich úspěch často závisel na notné dávce štěstí a předcházela mu precizní a dlouhodobá příprava, studium prostředí a zužitkování umu a vynalézavosti.

„My jsme nechtěli střílet. Ale dostali jsme se do situací, kdy jsme střílet museli. Bud' my, nebo oni. Třídenní boj vyhlásil režim. Ne my. Oni zabíjeli a popravovali. Měli jsme jít proti nim s holýma rukama?“

Milan Paumer, člen odbojové skupiny bratří Mašínů

„Klasickou cestou“ přes hranice, tedy pouze po svých, se k útěku do Bavorska v červenci 1953 odhodlal tehdy pouze 16letý Václav Krbeček. Dlouhá léta snil o emigraci do USA a o tom, že se zde setká se svými příbuznými. Pro útěk z republiky si vybral přechod přes Šumavu. Z obce Lenory překonal po cestě k hranici nástrahy rašeliniště, vyhnul se nášlapným minám i tříštěnému drátěnému zátarasu, kterým se prostříhal. Podařilo se mu dostat až do bezpečí Západního Německa. Komplikovaný terén mu ovšem znemožnil lepší orientaci, a tak se po bloudění omylem vrátil zpět na českou stranu hranic, kde byl postřelen pohraničníky. Měl ale štěstí v neštěstí – zranění nebyla smrtelná. Poté, co byl propuštěn z nemocnice, následovalo několik výslechů a nakonec vyváznu, i díky svému mladistvému věku, bez trestu.

„Najednou se objevily zelené a červené rakety a začala palba. První kulka prošla tři centimetry pod srdcem a znehybnila mi levou ruku, další minuta páteř a mám ji v těle dodnes.“

Václav Krbeček

Úspěšnější v cestě za svobodou „klasickou cestou“ byli 20. září 1985 Václav Bařina, Miloš Ostrčilík a další dva mladíci, kteří se pod drátěnými zátarasy podhrabali, prostříhali i prodrali u obce Úvaly u Valtic na hranici s Rakouskem. Václav Bařina svůj útěk začal připravovat poté, co nedostal devizový příslib k cestě do Jugoslávie.

„Když jsem plánoval ten útěk, budil jsem se hrůzou, že mám kulky v těle.“

Václav Bařina

Od svého bývalého spolužáka, který na vojně sloužil u pohraniční stráže, získal cenné informace o tom, jak opona funguje a jaké jsou její nástrahy. Za místo úniku zvolil Úvaly, a to i proto, že v nich měl trvalé bydliště jeho kolega Miloš Ostrčilík. Do této hraniční obce totiž nemohl každý, ale právě jen místní nebo jejich návštěvy a příjezdu do ní předcházela kontrola pohraniční stráž. Po několika společných cestách do Úval si ale i na Bařinu pohraničníci zvykli. V den poslední návštěvy Úval a tedy v den úniku, se k Bařinovi a Ostrčilíkovi neplánovaně přidali dva další mladíci, které v autě před hlídkou ukryli. Všichni poté drátěné zátarasy překonali v místě, o němž věděli, že na něj z okolních strážních věží za dobrého počasí a dobré viditelnosti paradoxně

nebude vidět. Právě za takto dobrých podmínek nebyla nejbližší věž pohraničníky obsazena a spoléhalo se na pokrytí jejího střeženého území ze vzdálenějších dvou. I přes paniku, která mezi mladíky nastala po vyvolání zkratu drátů a tedy i poplachu stráže, se nakonec všem čtyřem podařilo včas dráty překonat a doběhnout do Rakouska.

Ne všichni se při překonávání hranic spolehli pouze na holé ruce a rychlé nohy. Někteří uprchlíci se ji proto pokusili přemoci **hrubou silou**, a to proražením buď obrněným či alespoň těžkým vozidlem. V roce 1953 takto do Bavorska prorazil cestu drátěným zátarasem sobě a dalším sedmi lidem František Uhlík pomocí opraveného kolopásového transportéru z 2. světové války.

Neúspěšný byl také pokus rodiny Benešových z Hrušek na Břeclavsku z 19. května 1970. Benešovi se na Západ pokusili dostat podomácku vyrobeným **malým obrněným vozidlem** připomínajícím tank. Při pokusu o útěk vozidlu selhaly oba motory, a byť rodina od nepojízdného tanku dokázala nepozorovaně utéci zpět domů do vnitrozemí, byla nedlouho poté podle výrobního čísla jednoho z motorů vypátrána. Vladimír Beneš poté na Západ uprchl sám „klasickou cestou“. Jeho tank nakonec místo do Rakouska směřoval do pražského Muzea Sboru národní bezpečnosti a vojsk ministerstva vnitra (dnes Muzeum Policie ČR), kde sloužil jako odstrašující případ. Podle smyšleného komentáře byl jeho majitel při pokusu o narušení státních hranic pohraničníky zlikvidován.

■ „Tank svobody“

Zdánlivě nejméně hlídanou částí hranice byla ta vzdušná, která byla střežena pozemními jednotkami s protiletadlovými zbraněmi a stíhacími letouny. Přelet na Západ patřil k velice riskantním a nejobtížněji realizovatelným způsobům útěku.

V pátek 24. března 1950 startují ze tří měst, Brna, Bratislavy a Ostravy, **vnitrostátní dopravní letadla** ČSA s celkem 85 lidmi na palubě. V kokpitech sedí piloti, kteří během druhé světové války sloužili na západní frontě. Popelka, Angetter, Doležal a Světlík společně s několika členy posádky a pasažéry již mají připravený plán odvážného útěku přes hranice. Kromě nich sedí na palubě i někteří rodinní příslušníci (někteří pod jinými jmény), ale také pasažéři, kteří o plánovaném útěku nemají ani ponětí, včetně hornické delegace z Ostravy nebo příslušníka tajné služby. Mezi zasvěcenými je například i matka slavné československé krasobruslařky Áji Vrzáňové, která směřuje do Británie za svou dcerou.

„Po startu jsem letěl já, před Havlíčkovým Brodem jsem vypnul robota a točím kurs na Mnichov. Klesnil mně říká: ‚Co blbneš?‘ Já mu na to: ‚Josef, co jsem ti říkal nedávno, vzpomínáš si? Že uletíme na Západ!‘ Řekl mně: ‚Vy blbouni, vždyť my to organizovali s Procházkou taky, takřka mu vylétly slzy, viděl, že je to vážné a že je pozdě. Smířil se s tím.“

Vít Angetter, nadporučík letectva

„Úlet“ za hranice byl dokonale připraven, a i proto doletěla všechny tři letadla v pořádku do Bavorska. Celkem 27 lidí se rozhodlo požádat zde o azyl. Ti ostatní se rozhodli pro návrat domů.

Železnou oponu se několik lidí pokusilo překonat i pomocí **motorových rogal**. Šance na úspěch se naskýkala v noci, kdy bylo ale potřeba letět velmi nízko, aby objekt zůstal z dosahu radarů. Hrozilo proto, že si pohraniční stráž rogalů všimne a sestřelí ho.

Tuto cestu zvolil 4. srpna 1984 Ivo Žďárský, tehdejší student leteckého inženýrství. Velký fanoušek létání byl vyloučen z leteckého klubu Svazarmu (Svazu pro spolupráci s armádou), a i to byl jeden z důvodů, proč se rozhodnul pro emigraci na západ. Aby se vyhnul všem možným problémům, sbíral v Muzeu Sboru národní bezpečnosti informace o malých letadlech i o těch, kterým se útěk touto cestou nepodařil. Z obce Lozorno u Bratislavy nepozorovaně přeletěl přes řeku Moravu a přistál

■ Rogalo „Ptačího muže“ (Foto archiv Bavorské pohraniční policie)

až ve Vídni. Ke svému útěku použil **vlastnoručně zkonstruovaný rozkládací stroj**, jenž k Lozornu převezl nenápadně autem. Pomocí Amerického fondu pro obnovu Československa se mu podařilo přesídlit do Spojených států, kde si ze své letecké vášně udělal živobytí – stal se konstruktérem laminátových vrtulí.

Podobný způsob zvolil i Vladimír Prislupský ze slovenského Kežmarku. Byl odsouzen ve smyšleném procesu za „rozkrádání republiky“ a před nástupem do vězení jej mohl uchránit pouze útěk za hranice. V noci 17. května se na svém rogalu vznesl nedaleko Domažlic a měl namířeno do Bavorska. Čtyřicetiminutový let se neobešel bez problémů. Těsně před hranicemi jej totiž zachytily radary – stíhačky již ale Prislupského nedostihly na našem území, a tak bezpečně přistál u bavorského Rodingu. Jeho příběh na Západě vzbudil obrovský ohlas a Prislupský si od novinářů vysloužil přezdívku „**ptačí muž**“.

Pomalejší, ale zároveň méně hlučný způsob útěku vzduchem nabízelo použití **horkovzdušného balonu**. Zdeněk Bakule původně zamýšlel prchnout na Západ autem přes Jugoslávii. Plány mu ale překazilo neudělení výjezdní doložky. Poté se pokusil o přechod zelené hranice mezi Maďarskem a Jugoslávií, ale byl zadržen a jen o vlásek unikl vězení. Zpět doma pak začal spřádat plány na nový útěk, k němuž si vybral právě horkovzdušný balon. Sám jej vymyslel i sestrojil, včetně plošiny, plynového hořáku a samotného balonu, který si ušil na šicím stroji z různých barevných dílů šustákoviny. Nákup podezřele velkého množství tohoto materiálu ale

neunikl tajné policii, která začala Bakuleho tajně sledovat. Ještě před plánovaným útekem v roce 1985 naplánoval zkušební let nedaleko Plzně. Společně se svým přítelem dorazili na mýtinu v lese, která byla pro zkoušku ideální. Balon však nestačili ani nafouknout, když si uvědomili, že jsou obklíčeni policií. Zdeněk Bakule tak místo balonem na Západ putoval na dva roky do vězení. Jeho po domácku vyrobený balon však skutečně fungoval – vyzkoušeli ho totiž sami příslušníci StB.

V duchu hesla svého dědečka „nemůžeš za to, kde se narodíš, ale kde žiješ“, se o dva roky dříve pokusil za svou svobodu bojovat bývalý dvojnásobný mistr ČSSR v silniční cyklistice Robert Hutýra. Ten se v noci ze 7. na 8. září 1983 s manželkou, dvěma dětmi a dokonce i se svým závodním kolem vznesl na Znojensku **ve vlastnoručně sestrojeném balonu**. Vítr Hutýrovým přál a bezpečně je nesl nad území Rakouska. Balon byl ale zpozorován pohraniční stráží, která se střelbou váhala. Nebyla si totiž jistá, zda již uprchlíci nejsou v rakouském vzdušném prostoru. Dno koše balonu Hutýrových bylo vyztuženo ocelovým plechem, které mělo případné kulky zadržet. Stráž nakonec palbu nezahájila a Hutýrovy tak mohli bezpečně přistát nedaleko obce Falkenstein.

Libor Veselský z Břeclavi plánoval útek za pomoci svého rogalu. To ale při jednom z tréninkových pokusů nevydrželo a vinou nárazu se rozbilo. Útek vzdušnou cestou tedy pro Veselského nepřipadal v úvahu. Brzy ale přišel na ještě originálnější způsob – **útek pod vodní hladinou** řeky Dyje.

Za pomoci skafandru a vydlabaného kmene se v deštivé noci 17. května 1985 ponořil do řeky. Za tři hodiny se mu pod vodou podařilo zdolat 5,5 km, kdy se vynořil v bezpečí na rakouské straně hranic. Od prozrazení mu pomohlo právě deštivé počasí, díky němuž se mu podařilo nepozorovaně proplout pod několika strážními lávkami a vyhnout se tak prozrazení ve vodě prosvícené halogeny.

Kdo jsou lidé, kteří železnou oponu přecházeli? A z jakých důvodů? Jaké byly jejich další osudy ve svobodném světě? A kdo jsou ti, kteří jim při útěku pomáhali, případně ti, kteří hranice střežili před jejich „narušiteli“?

Seznamte se s konkrétními příběhy, které se udály na konkrétních místech podél československých státních hranic. Najdete je v internetovém archivu: www.pametnaroda.cz.

PAMĚŤ NÁRODA

Paměť národa je unikátní databáze vzpomínek pamětníků 20. století. Za jejím vznikem stojí občanské sdružení Post Bellum, Český rozhlas a Ústav pro studium totalitních režimů, pestrou paletu lidských osudů spoluvytváří mnohé další české a evropské instituce.

■ Památník železné opony u Čížova

■ Muzeum československého opevnění v Šatově

Závěrem uvedme možná nejbizarnější, ale nutno podotknout, že zároveň úspěšný, pokus o překonání železné opony. Kamarádi z Litomyšle Robert Ospald a Zdeněk Pohl se původně rozhodli pro útek přes Maďarsko a Jugoslávii. Jejich počínání a přípravy ale sledovala tajná policie, a tak se jim nepodařilo dostat ani do Maďarska. V hlavách se jim proto zrodil tak trochu bláznivý nápad – dostat se přes oponu po bleskosvodném drátu, který jako jediný není na stožárech vysokého napětí pod proudem. Pro svůj husarský kousek si vyrobili závěsný sedák a útek naplánovali na bouřlivou noc z 18. na 19. července 1986. V padesátimetrové výšce se jim podařilo zdolat 300 metrů drátů vysokého napětí během 5 hodin. Po překonání drátěného zátarasu již zbytek úseku doběhli do Rakouska po svých. Robert Ospald se zde nakonec i usadil a Zdeněk Pohl poté získal americký azyl.

Železná opona se boří

V euforii sametové revoluce byly 4. prosince 1989 otevřeny hranice na Západ a v tom samém měsíci byly **dráty** dělicí ČSSR a Rakousko mezi obcemi Hatě a Kleinhaugsdorf **slavnostně přestříženy** prvním polistopadovým ministrem zahraničí Jiřím Dienstbierem a jeho rakouským protějškem Aloisem Mockem. Do poloviny roku 1990 pak byly téměř všechny drátěné záтары z československých hranic odstraněny a z železné opony tak zbylo jen několik pozůstatků.

Zub času již více než 20 let proti železné opony pracuje neustálým odkusováním zbylých známek

její přítomnosti. Na polích a lukách byste její stopy hledali jen stěží a rychle se zaceľují i některé jizvy v českých a moravských lesích. Nebyť bývalých signálků, v jejichž těsné blízkosti opona vedla a po kterých se dnes svobodně pohybují cyklisté i pěší, a nebyť moravských vinařů, kteří pro hlídání svých vinohradů uchovali několik bývalých strážních věží, asi bychom se původního vedení opony jen obtížně dopátrali.

Přízrak železné opony už v dnešní svobodné době nemusí nikoho strašit. Je však důležité na železnou oponu nezapomenout a připomínat si jednotlivé příběhy a osudy, které tato bariéra zásadním způsobem ovlivnila. I proto v současné době vzniká množství projektů a iniciativ, které se k tématu železné opony vrací.

Na území jižní Moravy můžeme pozůstatky opony najít i obce Čížov v národním parku Podyjí, kde se dochovala rarita v rámci celé ČR a dnes prostý **památník železné opony**. Ten tvoří přibližně 300 m dlouhá stěna drátěného záatarasu, signálka a strážní věž. S historií opony vás zde seznámí informační panel a po domluvě i pracovníci nedalekého návštěvnického střediska parku.

Další významný relikt železné opony se nachází v Dyjském trojúhelníku jižně od Břeclavi, přesněji podél západní hranice obory Soutok, která jej téměř celý vyplňuje. V zapomnění zde v délce pár kilometrů dále stojí jedna **stěna drátěného záatarasu**, která dnes slouží jako zábrana proti zvěři. Míhající se cyklisté a chodci podél ní si možná ani

■ Muzeum železné opony u Valtic

neuvědomí, že se nacházejí v bezprostřední blízkosti autentických drátů. Popínavky, trávy a nánosy z občasných záplav pravda trochu celý plot polykají, ale původní branky uvnitř plotu, které se vyskytují každých 100 až 200 m a které pohraničníci používali při pronásledování běženců a pro pohyb mezi jednotlivými drátěnými stěnami, prozrazují, že toto není obyčejný plot.

V obci Šatov se **muzeum československého opevnění** z let 1935–1938 nově rozrostlo i o ukázkou železné opony, přesněji o několik polí drátěného zátarasu, strážní věž a jehlanové zátarasy. Přitom původní linie drátů opony tudy opravdu procházela, byť jen o několik metrů jižněji podél signálky. Dominantou celého areálu je vedle stojící prvorepublikový pěchotní srub obklopený hradbou ježkových protitankových zátarasů, ve kterém v sezóně probíhají prohlídky pro veřejnost.

■ Pozůstatky drátěného zátarasu v oboře Soutok

V bývalé pohraniční rotě nad Valticemi bylo v roce 2011 otevřeno **Muzeum železné opony**. Během půlhodinové prohlídky návštěvníky seznámí s technickým řešením opony a jejími nástrahami, výbavou pohraničnicků či dobovými dokumenty. Součástí expozic je i skutečná cela a ukáзка drátěných zátarasů.

Osudy těch, kteří se úspěšně i neúspěšně pokusili překonat železnou oponu, připomíná 12 česko-německých panelů podél dvoukilometrového úseku bývalé signálky jihovýchodně od Mikulova. Třináctý je pak umístěn na mikulovském zámku společně se zvonem svobody. Zde začíná i **Stezka svobody** pro pěší a cyklisty, která všechny panely propojuje. Otevřena byla na jaře 2011 občanským sdružením Paměť za přítomnosti několika pamětníků, jimž se pokus o útěk podařil. Kopie jednoho z panelů je instalována i při západní hranici obory Soutok na úrovni rakouské obce Rabensburg.

Evropský zelený pás

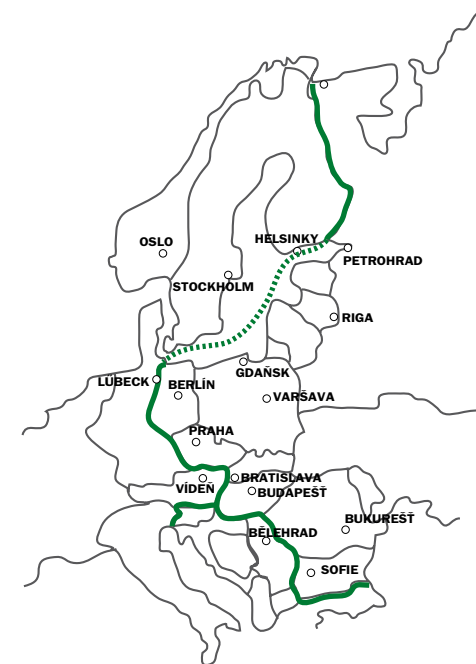
Hranice rozdělují, příroda spojuje

Železná opona představovala unikátně dlouhý pás „území nikoho“ mezi Východem a Západem, který byl i několik kilometrů široký. Vznikl tak unikátní „zelený pás“ napříč celou Evropou, jenž byl ušetřen větších negativních zásahů lidské činnosti. Není proto náhodou, že krátce po pádu železné opony začaly nejcennější přírodní lokality zeleného pásu získávat ochranu jednotlivých států, např. v podobě národních a přírodních parků, biosférických rezervací i evropských chráněných území Natura 2000.

Být zmiňované území představovalo zejména zakázané pohraniční pásmo států východního bloku, do velké míry z něj kvůli utichlé přeshraniční lidské činnosti profitovala i přílehlá příroda bloku západního. Z ochrany zeleného pásu se tak i díky tomu postupem času stala **celoevropská iniciativa**, která navázala na původní myšlenku ochrany zeleného pásu mezi Východním a Západním Německem, k níž se již v prosinci 1989 zavázalo více než 400 ochránců přírody.

V současné době jsou kroky desítek organizací a zájmových skupin k ochraně Evropského zeleného pásu koordinovány evropskou koordinační skupinou, jejímž českým zástupcem je Nadace Partnerství. Evropský zelený pás s délkou téměř 12 500 km prochází územím 24 evropských států a v roce 2003 se jeho patronem stal bývalý sovětský prezident Michail Gorbačov.

Třebaže se nedá říci, že zelený pás představuje zcela souvislé území původních ekosystémů, můžeme si jej představit jako osu náhrdelníku, která spojuje v evropském měřítku unikátní koncentraci přírodních perel a dalších **cenných přírodních lokalit** s bohatým výskytem flóry a fauny, včetně mnoha ohrožených druhů. Díky možnosti bezpečné migrace z území na území posiluje i jejich populace. V době znovuotevřených hranic a rozvoji ekonomicky slabších přihraničních regionů je proto velice důležité s touto skutečností počítat a zamezit dalšímu tříštění těchto významných oblastí. Problémem může být jak průmyslové

zemědělství, tak výstavba velkých hotelových, bytových a sportovních komplexů či nových silnic. Receptem naopak může být přeshraniční spolupráce a harmonizace statutu ochrany přírody na obou stranách hranic, které zvýší efektivitu ochrany životního prostředí a pomohou rozvoji šetrných forem turistiky.

Zájem o přírodní bohatství zeleného pásu ale nemusí být postaven proti zájmu na ekonomickém rozvoji přihraničních oblastí. Naopak – ať již se však jedná o rozvoj turistického ruchu, zemědělství či průmyslu, je třeba dbát **zásad udržitelnosti**, tedy šetrné integrace lidských aktivit do daného prostředí. Důležitý je zde lidský rozměr a respekt k přírodnímu a kulturnímu bohatství. Pro přírodu výhodné a zároveň pro místní obyvatele ekonomicky atraktivní mohou být menší a střední podniky zaměřené na tradiční řemesla a služby využívající lokální zdroje.

■ Významnou úlohu v zeleném pásu jižní Moravy hrají vodní plochy

Zelený pás na jižní Moravě

Zelený pás České republiky v sobě skrývá obrovsky cenné oblasti – dva přeshraniční národní parky (Šumava a Podyjí), čtyři chráněné krajinné oblasti (CHKO Český les, Šumava, Třeboňsko a Pálava) a dokonce tři biosférické rezervace (Šumava, Třeboňsko a Dolní Morava). Mimo to je chráněno několik desítek menších území, jako jsou (národní) přírodní rezervace, (národní) přírodní památky a přírodní parky. V neposlední řadě u nás zelený pás hostí desítky chráněných území Natura 2000.

Na rozdíl od povětšinou zalesněné kopcovité až horské části zeleného pásu v Čechách, pokračuje jeho jihomoravská část v mnohem nižších nadmořských výškách. Kulturní krajina zde má spíše zemědělský charakter, což se promítá do množství polí, luk a samozřejmě i vinic, s nimiž je jižní Morava neodmyslitelně spjata.

Největšími **perlami jihomoravské části zeleného pásu** jsou národní park Podyjí a biosférická rezervace Dolní Morava, jejíž součástí je chráněná krajinná oblast Pálava, Lednicko-valtický areál a oblast lužních lesů jižně od Břeclavi po soutok Dyje s Moravou. Je jistě zajímavostí, že kromě státních hranic s Rakouskem celé území jihomoravského zeleného pásu sjednocuje i řeka Dyje. Tvoří tak druhou páteř zeleného pásu jižní Moravy, která se na několika místech dokonce shoduje s tou první, státní hranicí s Rakouskem. Pěší turistické trasy zeleného pásu jižní Moravy, se kterými vás seznámíme, naleznete výhradně v národním parku Podyjí a biosférické

rezervaci Dolní Morava. Značené turistické trasy naleznete v mapových výřezech na konci této brožury.

Národní park Podyjí a Thayatal

Národní park Podyjí byl vyhlášen na území bývalé chráněné krajinné oblasti dne 1. července 1991. Jeho území zajišťuje ochranu 40 km dlouhého a až 220 m hlubokého meandrovitého údolí řeky Dyje mezi Vranovem nad Dyjí a Znojmem. Byť se s rozlohou 63 km² jedná o nejmenší národní park u nás, šíří přírodního bohatství si rozhodně nezadá i s mnohem rozsáhlejšími chráněnými územími. **Nejvyšší statut ochrany přírody** si tento park vysloužil nejen pro své hluboké říční údolí, jež je dost možná nejzachovalejším v celé ČR, ale také pro vřesoviště a lada, která vznikala od středověku vykácením původních doubrav a následnou pastvou dobytka.

Vyskytuje se zde více než 1 300 druhů vyšších rostlin, z nichž řada je velmi vzácných včetně 18 druhů orchidejí. Podobně bohatý je i svět živočichů. Zdá se až neuvěřitelné, že jen motýlů zde žije 2 200 druhů, tedy dvě třetiny všech druhů, které se u nás vyskytují. Podobně žádné jiné území v ČR se nemůže pochlubit tolika druhy netopýrů jako právě Podyjí. odborníci jich tu zaznamenali dvaadvacet. Kuriozitou je v Podyjí netopýr jižní, druh známý ze Středomoří, který se běžně objevuje až na jih od Alp! I to dokládá výjimečnou polohu a přírodní podmínky tohoto národního parku.

Pokud se nezúčastníte počátkem září správou parku pravidelně pořádané Netopýří noci, asi

se s těmito nočními tvory nesetkáte. Mnohem pravděpodobnější ovšem bude, že si všimnete nad Dyjí zářivého modrého drahokamu ledňáčka nebo jak nad lesem krouží čáp černý, kterého má ve svém znaku národní park. Na pozorování dudka chocholatého byste museli mít obzvlášť štěstí, ale možná uslyšíte jeho typické volání *upupu – upupu*.

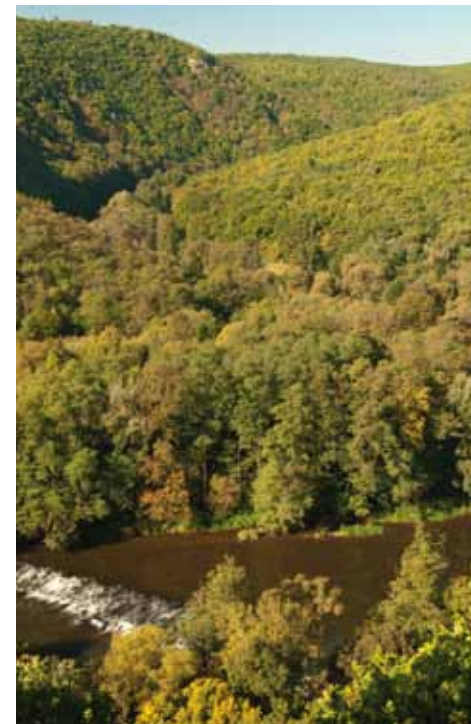
Stejně jako čáp černý k Podyjí neodmyslitelně patří i nejedovatá až dva metry dlouhá užovka stromová – symbol lékařů a farmaceutů všude ve světě. Však se jí také dříve říkalo užovka Aeskulapova podle římského boha lékařství. A když uslyšíte zašustění v trávě, možná budete mít štěstí na naši největší ještěrku – ještěrku zelenou. Hlavně na jaře mají samci nádherně modře lesklou hlavu.

Podyjí hostí naše největší brouky – roháče velké, nosoržíka kapucínka či tesaříka obrovského. Zvláště na vřesovišti si v létě můžete všimnout nechvalně známé kudlanky nábožné, která nezřídka po milostných námluvách sežere samou láskou svého samečka.

Rybí populace v řece Dyji na území národního parku byla bohužel negativně ovlivněna výstavbou Vranovské přehrady ve 30. letech 20. století. Od té doby z ní do Dyje proudí chladnější voda a změnil se i průtokový režim, který je spíše podmíněn potřebám přehradní elektrárny než potřebám ryb. To vedlo k úbytku druhů a přeměně parmového pásma na pstruhové. Rybám tak byla znemožněna migrace proti proudu řeky.

Přesto je příroda v Podyjí jednou z nejvzácnějších v České republice a paradoxně za to vděčí i době bývalé železné opony. Až na lesní průseky pro hraniční zátarasy, které dnes už téměř zarostly (což jde pozorovat např. z vyhlídky Železné schody), byla příroda Podyjí ponechána přirozeným procesům bez většího lidského vlivu.

Dalším přínosem pro Podyjí bylo vyhlášení **národního parku Thayatal** (13,3 km²) na rakouské straně řeky Dyje k 1. lednu 2000. Vzniklo tak bilaterální chráněné území národní park Podyjí – Thayatal, z něhož ještě více profituje příroda (například skrze společné projekty ochranářů, výměnu dat, zkušeností apod.), ale i návštěvníci, pro něž je k dispozici propojená síť turistických tras či dvojjazyčné informační panely.

■ Údolí Dyje

■ Růže alpská

■ Ještěrka zelená

■ Čáp černý

Národní park Podyjí lze pěšky objevovat na více než 80 km **turistických tras** značených klasickým pásovým značením a směrůvkami KČT, v parku Thayatal pak na 25 km tras vyznačených barevnými tabulkami. Tyto lehké až středně-náročné trasy jsou voleny tak, aby vás provedly po všech místních zajímavostech a zblízka vás seznámily s charakteristickými rysy tohoto jedinečného území. Pokud navíc využijete jejich návaznosti a křížení, můžete projít celé území od Vranova nad Dyjí na západě až po Havranická vřesoviště či město Znojmo na východě.

Na významných místech jsou na obou stranách hranice rozmístěny vícejazyčné informační tabule, které vás seznámí s přírodními, historickými a vlastivědnými zajímavostmi tohoto území. **Informace** můžete čerpat i v návštěvnickém centru nad městečkem Hardegg. V obou vás vybaví množstvím tištěných materiálů a zejména ve druhém zmíněném je pro vás připravena moderní interaktivní expozice, kterou si zamilují i děti. Další informační centra jsou ve Vranově nad Dyjí a ve Znojmě. Od jara do podzimu také oba parky nabízejí množství tematických vycházek a projížďek s průvodci. Jejich kalendář naleznete na webových stránkách parků (www.nppodyji.cz a www.np-thayatal.at).

Při výletech po obou parcích oceníte jejich nemasový charakter – davů turistů se určitě nemusíte obávat. Budete tak mít klid a čas si z četných **vyhlídek**

vysoko nad řekou vychutnat pohledy do hlubokého údolí Dyje, jehož svahy kromě krásných zdravých lesů zdobí i četné skalní útvary a kamenná moře. Určitě si proto nenechte ujít např. skalní plošinu s obeliskem nad Ledovými slujemi a Pašeráckou stezku (červená turistická značka), která k ní vede z jihu při hraně strmého zalesněného svahu na moravské straně hranice. Dyje si přitom bude na dně údolí tiše šumět nebo se hlasitě ozývat v místech, kde byly kdysi vystavěny jezy pro vodní mlýny. Mlýny jsou už ale minulostí, zbyla po nich nanejvýše torza sklepení a louky, které u nich vznikaly jako součást hospodářského zázemí. Právě tyto louky jsou nyní ceněné pro svou bohatou květenou, kterou bere za vděk spousta hmyzu, včetně celé plejády motýlů. V neposlední řadě jsou krásné výhledy do údolí Dyje z jejího levého břehu nad Znojenskou přehradou (vyhlídkový altán Králův stolec) i z pravobřežní vyhlídky Sealsfeldův kámen.

Říční údolí Dyje vám na rakouské straně hranice nejlépe pomůže prozkoumat červená turistická trasa „Thayatalweg“ mezi Hardeggem a zříceninou hradu Kaja, která je asi **nejkrásnější značenou trasou** na území Thayatal.

Na moravské straně hranice vám řeka a louky nejlépe přiblíží žlutá a modrá turistická trasa sledující výrazný meandr s vinicí Šobes. Zde můžete život v řece pozorovat ze dvou visutých lávek přímo nad řekou Dyjí. A když už budete u Šobesu, nesmíte si nechat ujít

jeho proslulou vinici, jednu z nejkrásnějších v celé Evropě, která vyplňuje větší část jeho jižního svahu. Vinná réva se zde pěstuje od středověku, přičemž samotná lokalita byla osídlena již v době kamenné. Hned u vinice je stánek, ve kterém během turistické sezony můžete vína z této vinice i rovnou ochutnat.

■ Značení turistických tras v NP Podyjí a Hardeggská vyhlídka

■ Skalní útvary nad Šobesem

Od rozcestí Pod Šobesem je to přes visutou lávku a louku po značených trasách necelý kilometr.

Dalším vinicím se pak můžete obdivovat z **východního okraje obou národních parků** nad vinařskými obcemi Retzbach, Hnanice, Havraníky, Popice

■ Visutá lávka přes Dyjí pod Šobesem

■ *Bývalé signálky na východě Podyjí lemují vinohrady, podél kterých se nabízí jedinečné vycházky, třeba ve stylu nordic walking. Informační tabule od firmy Znovín Znojmo vás na nich seznámí se zdejší vinařskou tradicí i místními zajímavostmi. Určitě pak neodoláte navštívit některou ze sklepních uliček v nedalekých obcích a ochutnáte zdejší výborná vína v některém z otevřených sklípků.*

a Konice, odkud se řádky s révou táhnou dále k východnímu obzoru a na jih do Rakouska. Daleké výhledy vám nabídne výlet po žluté a červené turistické značce, který vás provede od místa Heiliger Stein na jihu až po město Znojmo na severu. Vaše cesta bude procházet areálem rozsáhlých vřesovišť s výskytem vzácných teplomilných druhů rostlin a hmyzu.

Nezapomeňte navštívit:

1) Nejmenší rakouské městečko **Hardegg** je harmonicky zasazeno do úzké kotliny potoka Fugnitz na soutoku s Dyjí. Věvodí mu hrad na skále, jehož historie sahá až do 10. století. Pro svou malebnost se z městečka na konci 19. století stalo vyhledávané letovisko. Znovuotevřením hraničního mostu přes řeku Dyji v roce 1990 byl pomalu obnoven přehraní cestovní ruch. Dnes je Hardegg srdcem parku Thayatal a hlavním východiskem turistických tras do okolí. Na město, hrad i údolí Dyje je krásný

výhled z vyhlídek z okolních skal – Einsiedler, Hennerweg, Maxplateau, Reginfelsen a Hardeggská vyhlídka na moravské straně hranic.

2) Zřícenina loveckého hradu **Nový Hrádek** leží v hustých lesích centrální části Podyjí. Z jeho vyhlídkové plošiny se nabízí úchvatný pohled na Dyji mohutně meandrující kolem moravského Ostrohu a rakouského Umlaufbergu.

3) Osm set let stará zřícenina hradu **Kaja** nedaleko rakouského Merkersdorfu leží na skalním hřebenu obtékaném dvěma potoky. Z vysoké hradní věže se naskýtá nádherný pohled na lesy národního parku Thayatal v údolí potoka Kajabach a dále v národním parku Podyjí. K návštěvě hradu zvou i palác původního středověkého hradu, kašna, zbrojnice, rytířský sál, kaple a hladomorna.

4) **Vranovu nad Dyjí** věvodí perla baroka, vranovský zámek, který se vypíná vysoko na skále nad

meandrem řeky Dyje. Ze zámku je nádherný výhled na městy i okolní svahy plné dalších krásných vyhlídek. Z vyhlídky Claryho kříž je pak nejlepší výhled na hráz a vody Vranovské přehrady.

5) Královské město **Znojmo**, vystavěné nad levým břehem hlubokého údolí Dyje, je vedle Hardeggu a Vranova nad Dyjí jednou z pomyslných tří hlavních bran do národních parků Podyjí a Thayatal. V jeho historickém jádru, které je městskou památkovou rezervací, naleznete zachovalé hradby, měšťanské domy, několik kostelů a klášterů, Znojemský hrad i rozsáhlé až čtyřpatrové podzemí ze 13. až 17. století. Národní kulturní památkou je románská rotunda sv. Kateřiny z roku 1037 se zachovalými nástěnnými malbami z roku 1134. Za návštěvu jistě stojí rozlehlý, byť z velké části stále chátrající, Loucký klášter, ve kterém je vinařsko-bednářské muzeum a vinařské sklepy firmy Znovín Znojmo. Nejhezčí výhledy do údolí Dyje, kterou zde z části tvoří Znojemská přehrada, i na technickou památku, 48 m vysoký a 220 m dlouhý viadukt přes údolí Dyje z roku 1871, se nabízejí z ochozu kaple sv. Václava či z Hradištských teras. Nejlepší výhledy na celé město vám pak nabídne 80 m vysoká radniční věž, z níž za dobré viditelnosti dohlédnete nejen na Pálavu, ale i rakouské Alpy.

6) O **Památníku železné opony** u obce Čížov naleznete více informací na straně 11.

■ Zámek Vranov nad Dyjí

■ Pamětní kámen upomínající na znovuotevření mostu mezi Rakouskem a ČR v dubnu 1990 a pohled na Hardegg z Hardeggské vyhlídky

■ Pavlovské vrchy ze severu

Biosférická rezervace Dolní Morava

Biosférická rezervace **Dolní Morava** se nachází v nejjihnějším cípu Jihomoravského kraje poblíž hranic s Rakouskem a Slovenskem na území 320 km². Vznikla v roce 2003 rozšířením biosférické rezervace Pálava o Lednicko-valtický areál a oblast lužních lesů mezi Břeclaví, Mikulčicemi a soutokem Dyje s Moravou. V porovnání s ostatními biosférickými rezervacemi u nás leží překvapivě většina jejího území mimo CHKO či národní parky. Její součástí nicméně je CHKO Pálava.

Díky svému přírodnímu a kulturnímu bohatství představuje Dolní Morava jedinečné území v rámci celé republiky i střední Evropy. Je jen málo jiných míst, ve kterých **vztah lidí a přírody doznal podobné symbiózy** a dal vzniknout podobně malebné kulturní krajině. Na druhou stranu dnes tolik ceněná **lužní krajina**, jež vyplňuje velkou část tohoto území, původně vznikla spíše negativním vlivem člověka na přírodu. Díky středověké kolonizaci horních částí povodí řek Dyje a Moravy, respektive výraznému odlesnění jejich podhorských oblastí, začalo docházet k pravidelným intenzivním záplavám zdejšího území. To vedlo k hromadění povodňových sedimentů, tvorbě nových půdních vrstev a následně i ke změně vegetace ve prospěch mokřadů, lužních lesů a na ně vázaných ostatních složek ekosystému. Naopak zejména v době nedávné, kdy došlo k významným regulacím obou toků (na řece Dyji např. výstavbou vodního díla Nové Mlýny severně od Pálavy), byl režim pravidelných jarních záplav

narušen a hrozilo vysychání lokality. Proto bylo přistoupeno k modelu umělého povodňování.

Pálava

Západní části rezervace dominují **Pavlovské vrchy** (též zvané **Pálava**), zdaleka viditelné z okolní rovinnaté krajiny. Jejich nejvyšší patra tvoří světlé vápencové skály, skalní suché trávníky, suchomilné křoviny a skalní stepi a lesostepi. Směrem na východ pak leží mírně členitá pahorkatina Milovického lesa s teplomilnými doubravami i panonskými dubohabřinami, která je společně s Pálavskými vrchy součástí CHKO Pálava.

Svou polohou na hranici dvou zoogeografických provincií, panonských stepí a středoevropského listnatého lesa je Pálava velmi specifická. Představuje jednu z nejteplejších a nejsušších lokalit v ČR a zároveň severní hranici rozšíření desítek jihoevropských rostlinných i živočišných druhů. Tento fakt činí zdejší flóru **druhově nejbohatší v rámci celé ČR**, přičemž více než 200 druhů se u nás nevyskytuje nikde jinde než právě zde (např. kavyl skalní či endemit a největší unikát – hvozdič Lumnitzerův pálavský). Zejména díky jeskyním a spárám ve vápencových skalách a starým stromům je Pálava jednou z nejbohatších lokalit výskytu netopýrů v ČR. Pálava je také jednou ze tří ptačích oblastí soustavy **Natura 2000** na území rezervace Dolní Morava. Nejsilnější populaci v ČR zde má např. dudek chocholatý, pěnice vlašská, strakapoud jižní a strnad luční.

■ Ukázka lužní krajiny podél Dyje

Lednicko-valtický areál

Na východní hranici Pálavy navazuje **Lednicko-valtický areál**, který se s obloukem Dyje stáčí na jihovýchod až k zámečku Lány jižně od Břeclavi. Na tomto území rod Lichtenštejnů po více než šest století budoval komponovanou kulturní krajinu, která je dnes považována za nejrozsáhlejší člověkem uměle vytvořené území v Evropě. Jde vlastně o přírodní park protkaný nejen lužními lesy a nivními loukami podél řeky Dyje, jejích kanálů a slepých ramen, ale také zámeckými parky a zahradami s exotickými dřevinami, historickými alejemi, rybníky s mokřady a romantickými a klasicistními šlechtickými stavbami z 18. a 19. století. O výjimečnosti LVA jistě svědčí i zápis do Seznamu světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO, do kterého byl zapsán již v roce 1996.

Lednické rybníky na území areálu (ptačí oblast soustavy Natura 2000 a národní přírodní rezervace) jsou důležitou lokalitou husy velké, lžičáka pestrého, zrzohlávky rudozobé a především kvakoše nočního, kterého zde hnízdí celé dvě třetiny jeho populace v ČR.

Soutok

Zbývající část rezervace Dolní Morava leží především v trojúhelníkovém území **lužní krajiny jižně od Břeclavi**, které na západě vymezuje řeka Dyje, respektive hranice s Rakouskem a na východě řeka Morava, respektive hranice se Slovenskem.

■ Dudek chocholatý (nahore) a kosatec písečný.

■ Sečené louky lužní krajiny jižně od Břeclavi jsou od srpna do listopadu posety krásnými květy prude jedovatého očunu jesenního (nahore). Neodmyslitelným symbolem Pohanska jsou odumřelé staleté duby (dole).

Území je jednou velkou říční nivou těchto řek a menší řeky Kyjovky, která se společně se sítí kanálů, starých říčních ramen a mokřadů nachází mezi nimi. Z ekologického hlediska se v rámci ČR jedná o jednu z nejcenějších, nejbohatších a nejdynamičtějších tváří krajiny.

Celá oblast je v podstatě lidmi neobydlená. Rostou zde nejstarší duby, jilmy a habry v České republice, které vytváří nejrozsáhlejší komplex lužních pravidelně zaplavovaných lesů. Krajina je ovšem velmi pestrá a kromě lesů jsou zde rozsáhlé podmáčené louky s osamělými starými duby. Jde o pozůstatek tzv. pastevního lesa, kdy byl na mýtinách ponechán velmi řídký porost lesa, a pastvou dobytka došlo k zatrávnění. Tato krajina je rájem mnoha živočichů. V tůních se třou na jaře vzácné druhy ryb i divoká říční forma kapra, na loukách hnízdí jinde málo hojní chřástali polní nebo bekasiny otavní. Na osamocených stromech najdete u nás unikátní obrovská hnízda čápů bílých, která známe spíše ze starých komínů. Právě klapání zobáků čapích partnerů na hnízdech spojené s jarními koncerty žab tvoří neodmyslitelnou kulisu tomuto zapomenutému území, které si jako jediné v ČR vybral k hnízdění i orel královský. Není tedy náhodou, že celá oblast Soutoku byla z důvodu ochrany vzácných ptačích druhů zařazena do evropské soustavy chráněných území Natura 2000.

U řeky si všimněte ohlodaných kmenů i docela vzrostlých stromů, do kterých se pustil lesní inženýr – bobr. Patří do lužního lesa stejně jako vydra říční, která se na rozdíl od bobra vegetariána živí rybami. Oba druhy z naší přírody na dlouho vymizely, ale od 80. let se začaly vracet z okolních zemí i k nám. Dnes je bobr v oblasti Soutoku hojným druhem. Typické bobří hrady tu však nevidíte, protože si své nory buduje v příkrých březích zdejších kanálů.

Oblast rezervace Dolní Morava nabízí spoustu skvělých příležitostí pro **pěší výlety**, které vám představí neskutečné přírodní a kulturní bohatství zdejšího kraje. Množství klasických turistických tras a naučných stezek najdete jak na Pálavě, tak v Lednicko-valtickém areálu. Naopak oblasti lužních lesů a luk jižně od Pohanska značené trasy chybí. Naštěstí díky bývalým signálkám se i tak dá pouze s mapou snadno treť až k soutoku Dyje s Moravou na česko-rakousko-slovenské hranici a následně najít cestu zpět do civilizace. Mapami, průvodci a dalšími informacemi o zdejší kraji

■ Improvizované značení jižně od Pohanska (vlevo nahoře), vás po signálkách a pěšince dovede až k soutoku Moravy s Dyjí (dole).

■ Zámek Mikulov

vás rádi vybaví v některém z informačních center v Břeclavi, Lednici, Mikulově nebo ve Valticích.

S Pálavou vás nejlépe seznámí čtrnáctikilometrová **červená turistická trasa**, která vás z Mikulova do Dolních Věstonic provede přes celý hřbet Pavlovských vrchů. Jedná se pravda o fyzicky náročnější výlet, na kterém budete muset nastoupat a sestoupat několik set výškových metrů, ale pokud si na něj troufnete, jistě nebudete litovat! Cestou budete odměněni dalekými výhledy do okolní malebné krajiny a zároveň vás uchvátí zdejší stepní květena. Ta je nejbohatší a nejkrásnější na jaře, kdy je v plném rozkvětu. Pastvou pro vaše oči zde v tu dobu budou stovky fialových a žlutých

květů kosatců nízkých, devaterek rozprostřených, hlaváčků jarních, konikleců velkokvětých a tařic skalních. Vyplašená vašimi kroky se na pěšince před vámi možná rychle mihne nádherná ještěrka zelená. Se zdejší přírodou a geologií se cestou můžete více seznámit na naučných stezkách Turola a Děvín, které na trasu navazují. Váš výlet po Pálavských vrších bude zároveň **exkurzem do dávné historie**. Navštívíte zříceniny gotických hradů Sirotní hrádek a Dívčí hrady, které se neodmyslitelně pojí s panoramatem Pálavy, a projdete místy, kde stávala slovanská hradiště, keltská oppida a kde ve starší době kamenné žili lovci mamutů. Svědčí o tom i zdejší nejznámější archeologický nález – soška Věstonické venuše.

■ Zámek Valtice

Vedle přírodních krás a bohaté historie je dnes Pálava velice dobře známa i díky **vinařství**. Její svahy jsou kolem dokola načesány úrodnými vinicemi, ze kterých místní šikovní vinaři po staletí získávají ta nejlepší vína a zároveň vytvářejí neopakovatelnou kulturní krajinu. Díky zmiňované červené trase pár úseků zdejších vinic navštívíte, ale pokud byste jim chtěli věnovat více času, můžete si projít vinařskou naučnou stezku Mikulov, která toto město propojuje se všemi vinařskými obcemi Pálavy a souborem informačních panelů seznamuje výletníky s místní vinařskou tradicí. Asi nejhezčí vinařskou obcí, kterou byste neměli vynechat, je Pavlov, který je zároveň vesnickou památkovou rezervací chránící soubory staveb lidové architektury.

Samotné město **Mikulov**, ležící při jižním výběžku Pálavy, je kulturním centrem zdejší oblasti, které si jistě zaslouží vaši návštěvu. Věvodí mu impozantní barokní zámek vystavěný na skále nad městem. Na historickém náměstí můžete obdivovat řadu renesančních měšťanských domů s figurální sgrafitovou výzdobou a nádvořími arkádami. Prohlídku historického centra lze spojit i s naučnou stezkou Židovskou čtvrtí Mikulova, která vás třinácti zastaveními provede po stopách bývalé židovské čtvrti. Ta mívala po Praze druhou největší židovskou komunitu v českých zemích. Nejlepší výhledy na město vám nabídne Kozí hrádek, mikulovský zámek a Svatý kopeček, na který vás dovede modrá turistická trasa, jež je lemována křížovou cestou. Na vrchu Svatého kopečku a zároveň stejnojmenné přírodní rezervace stojí kaple

■ Na Pohansku lze nalézt i několik pěkně obnovených pevnůstek československého opevnění (nahore). Bývalá signálka k Reistně (uprostřed) a výhled z naučné stezky na Pálavu (dole).

■ Kolonáda Reistna

sv. Šebestiána, zdaleka viditelná krajinná dominanta Mikulova. Nádherný výhled a magičnost tohoto místa vás tu jistě zdrží na dlouhé minuty.

Lednicko-valtický areál v porovnání s Pálavou nabízí oddechové turistické trasy s minimálním převýšením. Snad jediné krátké stoupání, které tu můžete absolvovat, je procházka na kolonádu Reistna nad Valticemi, ze které je nádherný výhled na celý Lednicko-valtický areál, Pálavu i do Rakouska. Ne nadarmo tak byla v době Studené války hojně využívána pohraniční stráž, která si zde zřídila pozorovatelnu, odkud měla děnit na státní hranici a v jejím okolí jako na dlani.

Přehlédnete z ní i množství vinogradů, které **Valtice**, kdysi rezidenční sídlo Lichtenštejnů a dnes „hlavní město vína ČR“, obklopují. Pakliže se o nich a zdejší vinařské tradici i rádi něco dozvíte, můžete vycházku na Reistnu spojit s asi 5 km dlouhou okružní vinařskou naučnou stezkou Valtice, která vás městem a okolními vinicemi provede a na 19 panelech vše vysvětlí. Výchozím a zároveň cílovým místem může být barokní zámek Valtice s bohatou výzdobou soch a stropních maleb, v jehož sklepích naleznete degustační Salon vín ČR, kde se vám naskytne jedinečná příležitost ochutnat některá z nejlepších sta vín z Moravy a Čech. Každoročně jsou vína vybrána v Národní soutěži vín a jistě mezi nimi budou i některá valtická. K úplné relaxaci a načerpání inspirace pak můžete využít bylinkovou zahradu Tíre Chmelar v areálu zámku.

Mezi Valticemi a **Lednicí** si můžete vybrat z kombinace tří značených turistických tras, které vás dovedou k nejznámějším romantickým stavbám z dob knížecího rodu Lichtenštejnů: vítězný oblouk

Rendez-vous, kaple sv. Huberta, chrám tří Grácií, Hraniční zámek, Rybníční zámek a Apollonův chrám. Kolem tří ze čtyř Lednických rybníků až do lednického zámekového parku vás ráda provede 11 km dlouhá naučná stezka Lednické rybníky, která vám prostřednictvím osmi panelů povypráví o zdejší flóře, fauně, historii i architektuře krajiny. V cíli na vás čeká zámek ve stylu anglické gotiky. K němu přiléhá nejstarší palmový skleník v Evropě s exotickými dřevinami z celého světa a velkorysý zámekový park. Po něm se můžete provést na motorových lodičkách a navštívit tak třeba 60 m vysoký minaret, ze kterého je fantastický rozhled do okolí nebo třeba umělou romantickou zříceninu Janův hrad.

Přírodní park **Niva Dyje** mezi Lednicí a Břeclaví nejlépe projdete po zelené turistické značce, kterou od Janova hradu kopíruje i naučná stezka Lužní les s patnácti informačními panely o vodním režimu lužních lesů, protipovodňové ochraně a jejich živočišných a rostlinných druzích.

V neposlední řadě můžete z Břeclavi pokračovat po zelené značce dále na jih na **Pohansko**, kde v 9. století existovalo významné hradíště Velkomoravské říše a kde dnes nalezneme další z romantických staveb éry Lichtenštejnů, zámek Pohansko. V oboje Soutok se k trase připojuje naučná stezka Pohansko, která vás na pěti infopanelech mimo jiné seznámí s nálezy této významné archeologické lokality.

Při cestě na Soutok si nepamenejte vzít dobrý repelent. Je totiž docela pravděpodobné, že se potkáte s některým ze třiceti druhů komárů, kteří k lužní krajině neodmyslitelně patří.

EuroVelo 13

Na kole po Stezce železné opony

Cyklotrasa EuroVelo 13, též nazývaná Stezka železné opony, je součástí vznikající celoevropské sítě dálkových cyklotras EuroVelo. Po svém dokončení bude tato trasa **kopírovat linii bývalé železné opony**, jež v dobách studené války rozdělovala Evropu na východní a západní blok. V délce 9 500 km vede od Barentsova moře na norskoro-ruských hranicích po Černé moře na hranicích bulharsko-tureckých a prochází celkem 20 státy. Českem prochází navržená přeshraniční trasa v délce 491 km a propojuje příhraniční oblasti ČR a Bavorska, stejně jako Horního a Dolního Rakouska.

Cílem projektu EuroVelo, jehož koordinátorem je Evropská cyklistická federace, v ČR zastoupená Nadací Partnerství, je propojit Evropu **páteří sítí cyklotras**. Zároveň projekt podporuje udržitelný cestovní ruch a regionální rozvoj, ochranu životního prostředí, zlepšení zdravotního stavu obyvatel, ale například i kulturní výměnu. V roce 2011 Evropský parlament navrhl začlenit síť tras EuroVelo do transevropské dopravní sítě TEN-T, ve které jsou nejdůležitější evropské dálniční a železniční koridory nebo důležité vodní cesty.

V současné době je v Evropě realizováno 14 dálkových cykloturistických tras EuroVelo, které vznikají na existujících či plánovaných národních cyklotrasách jednotlivých států **podle jednotných kritérií** Evropské cyklistické federace. Jedná se například o atraktivitu a bezpečnost tras, kvalitu jejich povrchu, dostatečnou nabídku služeb pro cykloturisty (v ČR ji podporuje například certifikace Cyklisté vítání) a jednotné značení a propagaci logem příslušné trasy EuroVelo. EuroVelo 13 nejenom připomíná trpké dějiny 20. století, ale zároveň symbolizuje i znovusjednocenou Evropu.

V ČR je hlavním koordinátorem EuroVelo 13 Nadace Partnerství, která do realizace zapojuje všechny důležité partnery z České republiky, Německa i Rakouska.

■ Mapa EuroVelo 13 (nahore) a příklad českého národního cykloznačení (vlevo), které v roce 2013 doplní logo trasy EuroVelo 13 (vlevo nahore).

■ Čížov. Foto Richard Nebeský

EuroVelo 13 na jižní Moravě a v Dolním Rakousku

Územím jižní Moravy prochází celkem 105 km trasy EuroVelo 13, Dolním Rakouskem, v oblasti Weinviertel pak 114 km trasy. V porovnání se zbytkem trasy EuroVelo 13 podél českých hranic na západ k Ašskému výběžku se jedná o poměrně nenáročný úsek, které zvládnou i méně trénovaní jedinci. Většina trasy vede po málo frekventovaných komunikacích, lesních cestách a bývalých signálkách, a zajišťují tak dostatečný komfort i bezpečí. Během roku 2013 proběhne kompletní **proznačení trasy** jak na jižní Moravě, tak v Dolním Rakousku, které bude zakomponováno do českého i rakouského národního cykloznačení. Nebude tak nic snazšího, než se vydat po bílo-žluto-modrém čtvercovém logu s kruhem hvězd, číslem 13 uprostřed a názvem trasy.

■ Zelenobílý vývěsní štít usmívajícího se kola označuje zařízení *Cyklisté vítání* na území ČR

Pro plánování výletu využijte **mapových výřezů** na konci tohoto průvodce, ve kterých je vedení trasy znázorněno silnou fialovou čarou a výše popsaným logem. Mimo to ve výřezech naleznete i mnoho jiných cyklotras, které trasu EuroVelo 13 buď protínají, nebo jsou s ní po určitý úsek v souběhu. Zejména páteřní trasa Greenway Praha-Vídeň, Moravské vinařské stezky, vinařské stezky Weinviertelu, Lichtenštejnské stezky, Cyklistická stezka Brno-Vídeň, EuroVelo 9, stezka Kamp-Thaya-March, Greenway Vranovsko či Greenway Regionu renesance jsou velice lákavé a dokázaly by vás ve zdejšímu regionu zdržet mnohem déle. Popsat všechny ostatní trasy bohužel není v silách tohoto průvodce, máte-li ale zájem, využijte seznam **doporučených odkazů** na jeho konci.

Pokud hledáte restaurace, hotely, penziony, kempy nebo další turistické cíle, které jsou přátelské

■ Trasu EV13 protínají i Lichtenštejnské stezky a Moravské vinařské stezky

■ *Odpočívka u Vratěnána (vpravo nahoře) a krajina v okolí Vratěnána, která nezapře svůj duchovní rozměr ani odkaz 2. světové války.*

k cyklistům, vybírejte mezi těmi, které splňují kritéria certifikace **Cyklisté vítání**. Přehled certifikovaných objektů v České republice naleznete na internetových stránkách www.cyklistevitani.cz. Obdobné podniky a služby na rakouské straně pak naleznete na stránkách www.radviertel.at či www.weinviertel.at.

Doporučené etapy na trase EuroVelo 13

Drosendorf – Vratěnin – Uherčice – Hardegg (40 km)

Ze západu vstupuje trasa EuroVelo 13 na jižní Moravu hraničním přechodem u obce Vratěnin ze směru od středověkého městečka Drosendorf. Těsně za hranicemi, u Vratěněnského rybníka, je příjemné místo k posezení a relaxaci u informačních panelů Greenway Vranovsko a Greenway Regionu renesance. Cestou na Uherčice si kromě křížků a soch svatých u silnice všimnete i lehkých bunkrů v polích,

které zde byly vystavěny v letech 1936–1938 jako součást československého opevnění před 2. světovou válkou. Za Uherčicemi vás čeká klesání lesem do zaříznutého údolí řeky Dyje a následné stoupání do malebné vesničky Stálky. Až do rakouské obce Felling pak pojedete mírně zvlněnou a spoře osídlenou krajinou mezi poli. U obce Šafov jsou malebné rybníky a po přejetí hranic do Rakouska se u lomového jezera *Bergwerkssee* nabízí skvělá příležitost ke koupání. Za Fellingem se vnoříte do lesní hradby národního parku Thayatal a začnete prudce klesat na dno dyjského údolí do městečka Hardegg, které se ohlásí nádherným hradem. Nenechte si ujít ani moderní návštěvnické centrum parku, byť k němu budete muset vystoupat až nad hranici lesa po silnici na Merkersdorf. Mostem přes řeku Dyji se poté dostanete do národního parku Podyjí.

Drosendorf, turistické centrum oblasti, skrývá malebné historické jádro s nejdelšími zachovanými středověkými hradbami v Rakousku s délkou 2 km.

■ Zámek Uherčice

Toto městečko na Dyji je především oázou pro ty, co hledají klidnou dovolenou. Městečko nabízí množství ubytovacích a stravovacích turistických služeb v různých kategoriích.

Vratěnín je vesnickou památkou zónou, ve které se nachází 24 kulturních památek a její útulnou náves s rybníčkem a budovou bývalé poštovny (dnes obecního úřadu) zdobí i několik dřevěných soch ze současných sochařských symposií.

Uherčice vás uvítají rozlehlým renesančním zámekem z 16. století s cennou barokní štukovou a malířskou výzdobou, který bohužel za socialismu velmi utrpěl. Od roku 1996 probíhá jeho komplexní obnova, a tak se památka pozvolna probouzí k životu. V jeho areálu jsou i zahrady a anglický park s umělou hradní zříceninou.

■ Obec Vratěnín

Hlavní atrakcí obce **Riegersburg** je stejnojmenný honosný barokní zámek z 18. století s barokními, rokokovými a klasicistními interiéry a kompletně dochovanou panskou kuchyní s ještě dnes provozuschopným nářadím.

V obci **Felling** od roku 1911 funguje rodinná firma na zpracování perleti, Mattejka, dnes již jediná svého druhu v Rakousku. Návštěvníci si zde mohou prohlédnout, jak se z lastur a šnečích ulit vyrábí perleťové knoflíky a šperky a dozví se i něco o historii tohoto uměleckého řemesla, které zde získalo tradici díky mušlím z řek Dyje a Moravy (dnes již nahrazených mořskými).

Langau, městečko s barokní sochou Jana Nepomuckého, nabízí osvěžení i služby na březích jezera Bergwerksee či prohlídku včelí naučné stezky.

■ Čížov

■ Malovaný sklep v Šatově

Hardegg, nejmenší rakouské městečko se středověkým rytířským hradem a návštěvníckým centrem parku Thayatal je rovněž turistickým centrem s ubytovacími a stravovacími službami.

Další informace o **Hardeggu**, **NP Thayatal** a **NP Podýjí** naleznete na internetových stránkách www.np-thayatal.at a www.nppodyji.cz.

Hardegg – Znojmo – Šatov (43 km)

Od hraničního mostu u Hardeggu začíná prudší stoupání až na konec lesa a pak je jen krátké zhoupenutí do Čížova. Cestou se určitě zastavte na Hardeggské vyhlídce, ze které je nádherný pohled

■ Sklepní ulička v Šatově

■ Úsek mezi Popicemi a Havraníky nabízí skvělá místa k rozjímání i odpočinku.

■ Zámek Jaroslavice

na městečko Hardegg z moravské strany. V Čížově naopak nesmíte minout památník železné opony. Po sjezdu k Čížovskému rybníku vystřídá asfaltku lesní cesta a krátce nato se napojíte na bývalou signálku, která vás z větší části doprovodí až k Podmolí. Po krátké anabázi mimo park se do jeho lesů opět vrátíte za Mašovicemi, kde vás lesní cesta dovede na vyhlídku Králův stolec, z níž je překrásný výhled do údolí Dyje a na Znojenskou přehradu. Další velmi pěkný výhled (do údolí, na přehradu a město Znojmo) je z Hradištských teras. Podél Gránického potoka nebo menší zajižďkou přes historické centrum Znojma sjedete na dno údolí, kde se přes most dostanete na druhou stranu řeky a vzápětí vystoupáte chatovou osadou a vřesovišti na Kraví horu. Následuje atraktivní úsek přes obce Konice a Popice do Havraníků, kdy budete mít po pravé ruce Podyjí a po levé ruce se vám otevře daleký výhled do vinařské krajiny. Zároveň je trasa lemována jak vinicemi, tak množstvím křížků, božích muk a kapliček, které doplní krásné kostelíky zmíněných vinařských obcí. Za Havraníky již dáte definitivní sbohem Podyjí a přehoupnete se do Šatova, který je poslední zastávkou před hranicemi s Rakouskem.

Městys **Šatov** zdobí sklepní ulička se spoustou prastarých sklepů vyhloubených v pískovcovém svahu. Ten nejznámější, Malovaný sklep, má stěny vyzdobené plastickými malbami, které zde v letech 1934–1968 vytvořil lidový umělec Maxmillián Appeltauer, a to pouze při světle svíčky. O další šatovské atrakci, muzeu československého opevnění, naleznete další informace na straně 12.

Více informací o **národním parku Podyjí, památníku železné opony** v Čížově a městu **Znojmo** naleznete na straně 14, 11 a 18.

Šatov – Retz – Pulkautal – Jaroslavice – Laa an der Thaya (55 km)

Oblast Dolního Rakouska zvaná Weinviertel a samozřejmě i její jihomoravský protějšek jsou pevně spjaty s vinařskou tradicí, jež po staletí utváří jedinečný ráz zdejší krajiny, architektury i kultury a místních zvyků, které jsou předávány z generace na generaci. Malebné vlnité krajiny tu kreslí vrásky nekonečné řádky vinohradů, které po celý rok zaměstnávají spoustu místních obyvatel. Vinařské vesničky jsou kromě krásných kostelíčků ozvláštněny především nádhernými sklepními uličkami, v nichž každá vinařská rodina vlastnila a dodnes často vlastní a využívá alespoň jeden sklep. Nutno bohužel říci, že moravské sklepní uličky se svojí krásou již většinou nevyrovňají těm rakouským, za což může absence ochrany a rozvoje typického architektonického stylu vinných sklepů, která za dob socialismu vedla k necitlivým stavebním zásahům a negativní přeměně původního rázu mnohých moravských sklepních uliček.

Po krátkém houpavém začátku dojedete do města Retz, které je vedle Znojma turistickým a historickým centrem oblasti. Historické město **Retz** je již po dlouhá staletí centrem zdejšího vinařského regionu a dnes i vyhledávaným turistickým cílem. Bohatství, které obchod s vínem městu ve středověku

generoval, je patrné z velkolepých renesančních budov na Hlavním náměstí, pod nímž se ukrývá 21 km dlouhý a až 30 m hluboký, největší středoevropský historický vinný sklep, do kterého se před 500 lety ukládala úroda z celé oblasti. Dnes toto retzské zážitkové sklepení platí za největší turistické lákadlo. Na kopci za městem stojí jeden ze dvou provozuschopných mlýnů v celém Rakousku, od kterého je krásný výhled na město i do daleké krajiny.

Za městem Retz vás čeká oddechová rovinatá trasa širokým mělkým údolím Pulkautal, která vás doprovodí až do obce **Hadres**. Každá vinařská obec od hranic až sem vám nabídne návštěvu pěkné sklepní uličky, ta u obce Hadres se ale krom své krásy vyznačuje i svojí délkou – je totiž údajně nejdelší sklepní uličkou v Evropě. Z obce Seefeld-Kadolz, ve které naleznete barokní zámek, se přehoupnete přes hraniční kopec do obce **Jaroslavice**, nad kterou se vypíná původně renesanční, později barokně a klasicistně přestavěný zámek, jenž je stále v dosti žalostném stavu. Za Jaroslavicemi se nachází soustava **Jaroslavických rybníků**, představujících jednu z největších vodních ploch na Moravě a zároveň ptačí oblast Natura 2000. Předmětem ochrany je zde především početná hnízdní kolonie volavkovitého ptáka,

■ Labuť velká, obyvatelky Jaroslavických rybníků

■ Dolní Rakousko

■ Výhled na Pálavu před Úvaly

kvakoše nočního. Posedět a nabrat další síly můžete na odpočívce na hrázi a z informačního panelu se o ptactvu Jaroslavických rybníků dozvědět více. Mezi Dyjákovcemi a Hevlínem vede EuroVelo 13 z větší části po bývalých signálkách.

Pokud by vám nevdalo si z Jaroslavic udělat 4 km zajíždku, vydejte se severozápadně do obce **Slup**, kde se nachází národní kulturní památka, **pozdně renesanční vodní velkomlýn** z přelomu 16. a 17. století se čtyřmi funkčními vodními koly a mlýnským náhonem, který je ojedinělý svým rozsahem i architektonickým ztvárněním.

■ Valtice Reistna

Laa an der Thaya – Mikulov – Poštorná/Břeclav (51 km)

Z města Laa an der Thaya, ve kterém si můžete dopřát odpočinku v termálních lázních či v historickém centru u Vodní stezky, vás čeká rovinatý úsek zemědělskou krajinou po asfaltových i prашnějších cestách. Kolem nich jsou pole lemována množstvím pěkných alejí. Za obcí Wildendürnbach trasa obchází **kopeček Galgenberg**, který zdobí jedna z nejkrásnějších sklepních uliček a vinic v celém Rakousku. Tradiční vinné sklípky

■ Cyklisté na Galgenbergu

jsou zde vystaveny v několika patrech nad sebou, což jen podtrhuje celkový magický pohled na kopeček, který na sebe jednoznačně strhává pozornost. V sezoně zde běžně každý den naleznete alespoň jeden otevřený sklípek a vinaře, který vás do něj určitě rád nechá nahlédnout a prohodí s vámi pár slov. Ze sklepní uličky či ještě lépe z vrcholku Galgenbergu se vám nabídne nádherný daleký výhled do okolní krajiny. Severovýchodním směrem se vám ohlásí Pálava a zámek Mikulov, pod nímž je další významný cíl vaší cesty. Cestou do Mikulova ale určitě ještě přibrzďte na hranicích, kde je **nejhezčí odpočívka na celé jižní Moravě**. Je vystavěna do podoby vinařského

lisu a zároveň slunečních hodin a nabízí pěkné místo pro posezení s výhledem na mikulovský zámek. Cestou z Mikulova do Úval pojedete po bývalé signálce, kterou v první části kopíruje Stezka železné opony. Ze signálky před Úvaly je nádherný zpětný pohled na Pálavu a Mikulov, který se zopakuje i na hranicích před Valticemi, tentokrát navíc s popředím viničních tratí, které Úvaly a Valtice obklopují. V bývalé pohraniční rotě si nenechte ujít návštěvu Muzea železné opony. Ze silničky za Valticemi vás čeká nádherný výhled na Lednicko-valtický areál a začátek karpatského oblouku. Jižomoravská část EuroVela 13 končí na hraničním přechodu Poštorná–Reinthal.

■ Hraniční odpočívka s výhledem na Mikulov

■ Zemědělská krajina mezi Jaroslavcemi a Hrádkem

■ Čapí odpočívka v Jevišovce

■ Odpočívka v Hevlíně

Pokud byste si chtěli více užít jízdu **v blízkosti bývalé železné opony**, pro trasu mezi Hevlínem a Mikulovem můžete zůstat na moravské straně hranic a rozjet se po páteřní trase Greenway Praha–Vídeň, která zde stoprocentně kopíruje bývalou signálku. Tento rovinatý úsek mezi poli má navíc dobrý asfaltový povrch. Pěkné zastavení v tomto úseku nabízí obec Jevišovka s krásnou čapí odpočívkou a ekofarma Jáňův dvůr v Novém Přerově.

Nejvěrnější atmosféru bývalé železné opony vám pak může navodit prodloužení výletu od přechodu Poštorná–Reinthal dále po bývalé signálce až do obory Soutok jižně od Břeclavi, jejíž plot je na několika kilometrech tvořen torzem **původního drátěného zátarasu** (více na straně 11). Kromě toho na vás čeká úchvatná přírodní podívaná této části rezervace Dolní Morava (další informace naleznete na straně 19).

Město **Laa an der Thaya**, centrum zdejšího mikroregionu, se díky svým termálním lázním stalo novodobým turistickým cílem nejen rakouských, ale i českých, slovenských a maďarských návštěvníků. Historické části města dominuje nová radnice z roku 1898 a torzo hradu z 15. století. Městem prochází technická památka, historický Dyjsko-mlýnský

■ *Cyklisté na bývalé signálce nedaleko Jevišovky (vlevo nahoře), ideální cyklistické podmínky na bývalé signálce v oboře Soutok, kopírující torzo původních drátěných zátarasů (vpravo nahoře) a ekofarma a zařízení Cyklisté vítáni Jáňův dvůr*

náhon, který je celkovou délkou 31,6 km významnou vodohospodářskou stavbou jižní Moravy a města Laa an der Thaya. Součástí katastru města je i obec Hanfthal, která doslova žije svým jménem – konopné zde mají nejen muzeum, ale třeba i víno.

Více informací o **Mikulovu, Stezce železné opony, Valticích a Muzeu železné opony** naleznete na stranách 24, 27, 25 a 11.

Kde najít další informace

Stezky a trasy

- Stezky Greenways: www.greenways.cz
- Moravské vinařské stezky: www.stezky.cz
- Greenways Praha–Vídeň: www.prahaviden.cz
- Lichtenštejnské stezky: www.lichtenstejnske-stezky.cz
- Cyklistická stezka Brno–Vídeň: www.cyklobrnwien.cz

- Stezka železné opony: www.ironcurtainrail.eu
- EuroVelo: www.eurovelo.org

Cyklistické služby a turistické informace

- Cyklisté vítáni: www.cyklistevitani.cz
- Česko jede: www.ceskojede.cz
- na kole jižní Moravou: www.cyklo-jizni-morava.cz
- Greenways Travel Club: www.gtc.cz
- Svatojanská cesta: www.jakubskacesta.cz
- Dolní Rakousko: www.radviertel.at

Informace o regionu a vinařství

- jižní Morava: www.jizni-morava.cz
- Dolní Rakousko: www.weinviertel.at
- Národní vinařské centrum: www.vinarskecentrum.cz
- okolí obce Retz: www.retz-land.at
- okolí obce Laa an der Thaya: www.landumlaa.at

Informace o parcích a přírodě

- národní park Podyjí: www.nppodyji.cz
- národní park Thayatal: www.np-thayatal.at
- CHKO Pálava: www.palava.cz
- biosférická rezervace Dolní Morava: www.dolnimorava.org
- Česká společnost ornitologická: www.cso.cz
- Bylinková zahrada Tíře Chmelar: www.bylinkovazahradavaltice.cz
- region Thayatal: www.thayatal.com
- Evropský zelený pás: www.europeangreenbelt.org

Informace o městech

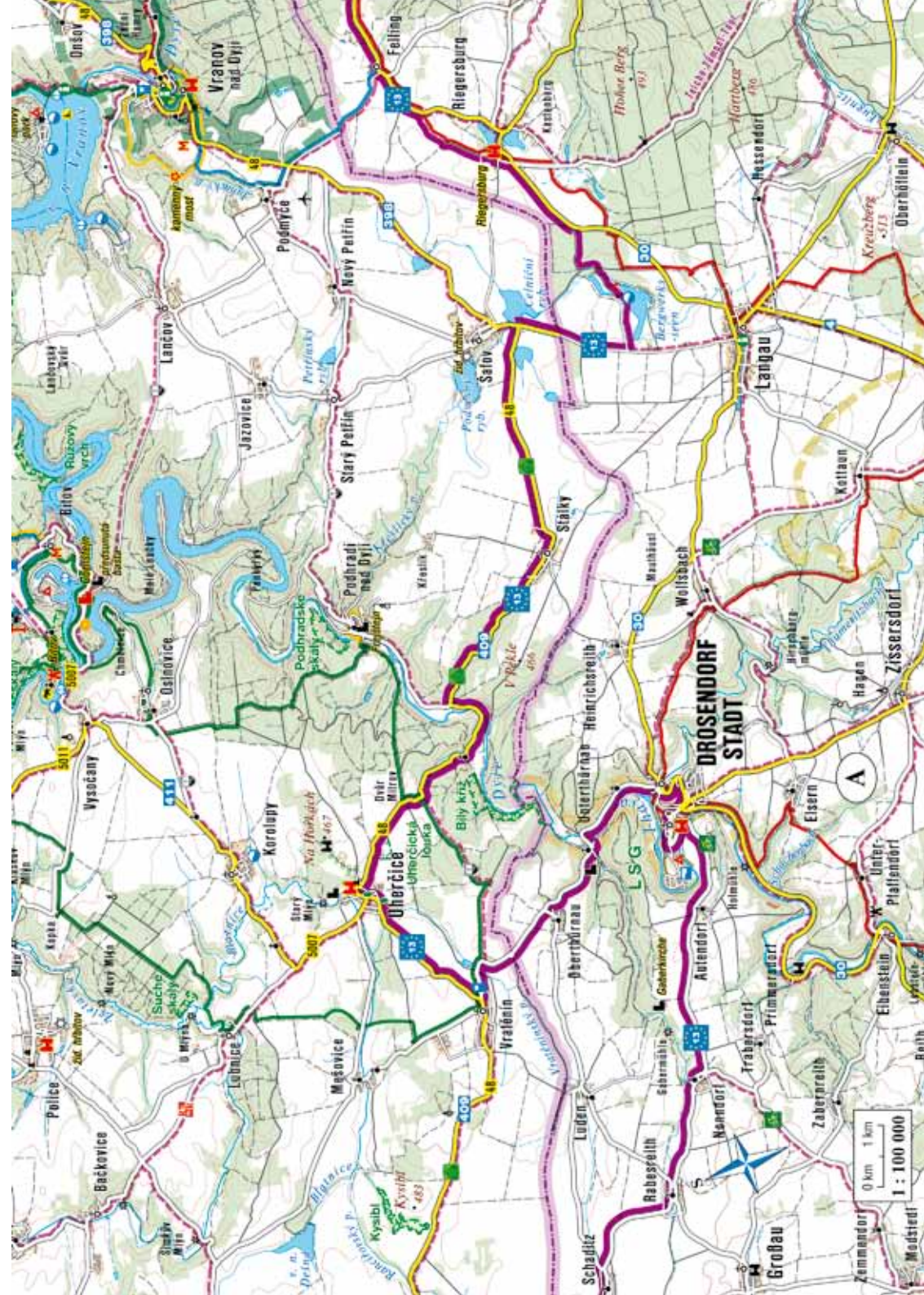
- Valtice: www.valtice.eu
- Znojmo: www.znojmocity.cz
- Retz: www.retz.at
- Mikulov: www.mikulov.cz

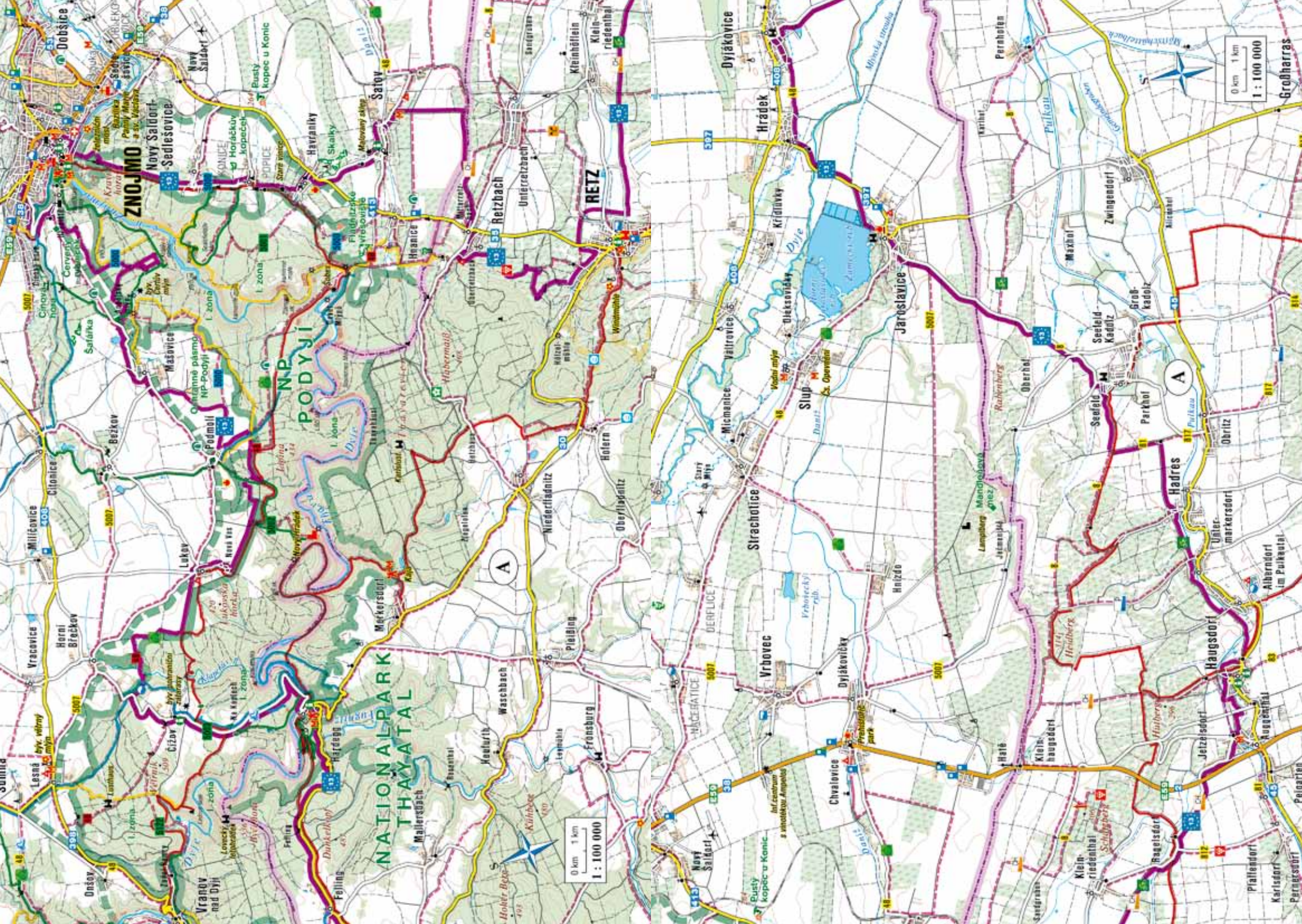
Železná opona

- občanské sdružení Paměť: www.sdruzeni pamet.cz
- Muzeum železné opony: www.muzeumopony.cz
- občanské sdružení TOTALITA.CZ: www.totalita.cz
- o železné oponě: www.zeleznaopona.com

O Nadaci Partnerství

- www.nadacepartnerstvi.cz

ZNOJMO
Nový Sadovitz
Sedlešovice

NP PODYJI

NATIONALPARK THAYATAL

0 km 1 km
1 : 100 000

0 km 1 km
1 : 100 000

A

A

Nový Sadovitz

Jaroslavice

Retz

Strachotice

Vrbovec

Dyjákovičky

Slup

Micmanice

Valtrovice

Dyjákovičky

Hrádek

Dyjákovičky

Haugsdorf

Hadres

Seefeld

Seefeld

Kaditz

Großkaditz

Zwingendorf

Perlhofen

Winkelau

Mühlau

Altenhofen

Großharras

Augenthal

Jetzeisdorf

Kleinhaugsdorf

Haidberg

Heuberg

Untermarktsdorf

Alberndorf im Pulkau

Obrtitz

Parthof

Seefeld

Seefeld

Kaditz

Großkaditz

Zwingendorf

Perlhofen

Winkelau

Mühlau

Altenhofen

Großharras

Augenthal

Jetzeisdorf

Kleinhaugsdorf

Haidberg

Heuberg

Untermarktsdorf

Alberndorf im Pulkau

Obrtitz

Parthof

Seefeld

Seefeld

Kaditz

Großkaditz

Zwingendorf

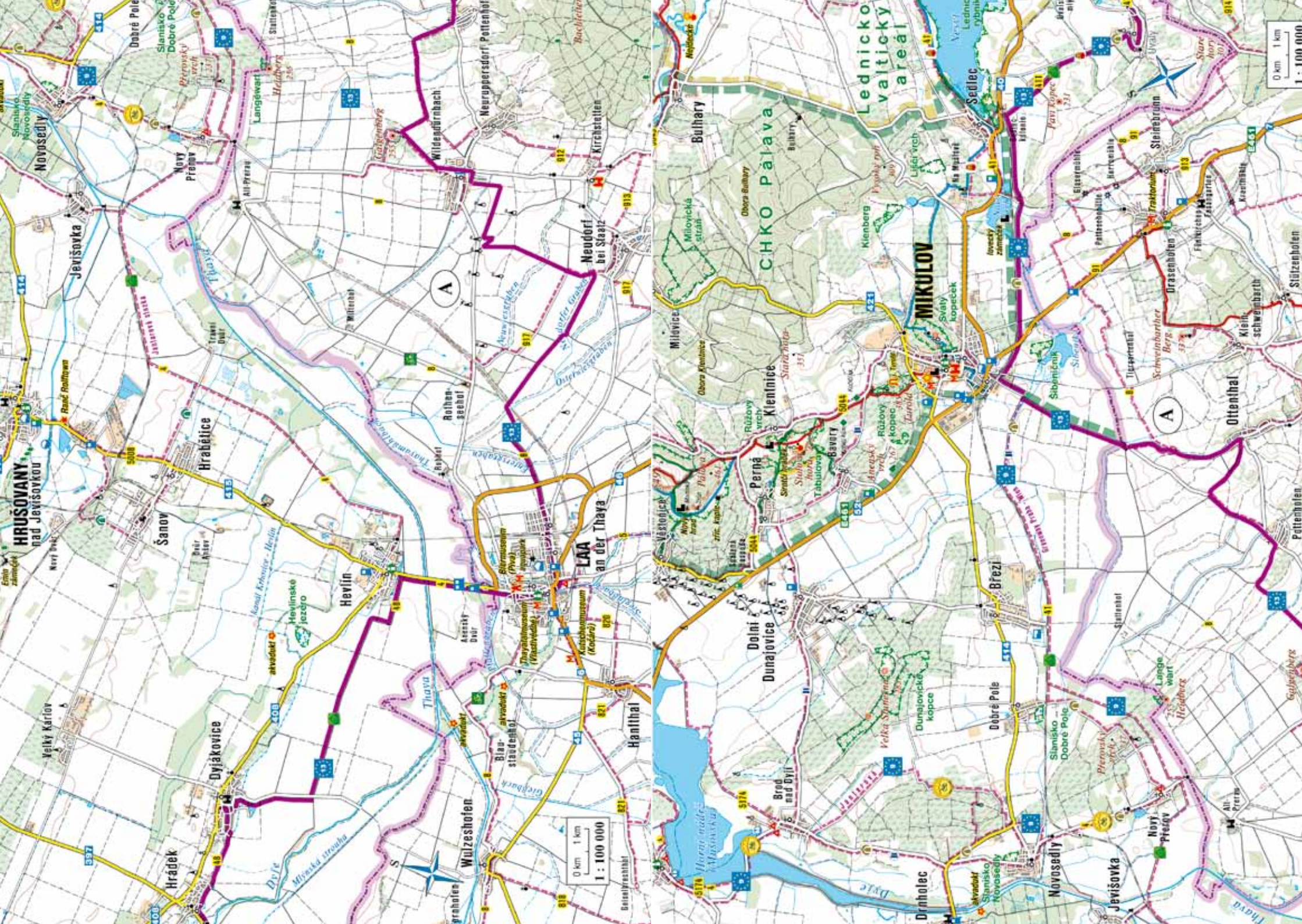
Perlhofen

Winkelau

Mühlau

Altenhofen

Großharras

Brodské

Kůly

LANZHOT

BŘECLAV

CHARVATSKÁ
NOVA VES

Lednice

POSTORNA

Penabaz-yous

Remedez-yous

Alauch

Rabespunk

Barká čerť

Pytlácká vlna

Gámnov
Spulok

Frantiskov
rybník

Lečisko
operešev / rožek

Polavsko - vyhláskovy
Praboukár

Archaeologické

Lečisko

Reimtal

Wraschall

Bell mlt

Valtice

Reimtal

Wraschall

Kaisersdorf

Schraitzenberg

VALTICE

Bernhardsthal

Rabensburg

Hohenau
an der March

Hausbrunn

Allichtenwarth

Mühlberg

Kaisersdorf

Schraitzenberg

0 km 1 km
1 : 100 000

018

Nadace Partnerství pomáhá lidem, aby chránili a zlepšovali svoje životní prostředí. Poskytuje jim k tomu granty, odborné znalosti i služby a inspiraci ze zahraničí. Podporuje zapojení veřejnosti do výsadeb stromů, ochrany přírody, šetrné dopravy a turistiky, využívání obnovitelných zdrojů energie a vytváření kvalitních veřejných prostranství. Během 21 let své existence podpořila prostřednictvím nadačních příspěvků ve výši 280 miliónů korun na 3 000 projektů. Společně se čtyřmi sesterskými nadacemi v Bulharsku, Maďarsku, Rumunsku a na Slovensku je součástí asociace Environmental Partnership Association.

WWW.NADACEPARTNERSTVI.CZ

Prostřednictvím programu Greenways Nadace Partnerství podporuje rozvoj cykloturistických tras, komunikací nebo přírodních koridorů s cílem využít je pro šetrnou turistiku. Greenways nejen přinášejí užitek v oblasti ochrany přírody a kulturního dědictví, ale vedou také občany, zastupitele i podnikatele ke společnému plánování a zlepšování života v jejich obci a komunitě. Nadace Partnerství koordinuje například Greenways Praha-Vídeň, Greenways Krakow-Morava-Vídeň nebo Moravské vinařské stezky. www.greenways.cz

WWW.GREENWAYS.CZ

Společný projekt Nadace Partnerství, Jihomoravského kraje, Centrály cestovního ruchu a rakouského partnera Weinviertel Tourism GmbH s názvem Zažít kraj vína a památek na kole podpořila Evropská unie z Evropského fondu pro regionální rozvoj. Díky němu vznikne řada přeshraničních turistických produktů, přehledné a jednotné značení cyklistických tras a stezek v Jihomoravském kraji, nově bude vyznačena mezinárodní trasa EuroVelo 13 – Stezka železná opony a bude mimo jiné také vybudováno třicet nových odpočíváků pro cyklisty.

Vydala NP v roce 2012 za podpory Evropského fondu pro regionální rozvoj

Texty sestavil: Jakub Smolík, Daniel Mourek

Spolupráce: NP Podyjí, CHKO Pálava

Foto: archiv CCRJM, archiv NP, archiv CHKO Pálava, Jakub Smolík, Petr Lazárek, Richard Nebeský, Thomas Falch

Mapy: Evropská cyklistická federace, Shocart spol. s r.o.

Foto na obálce: Vojtěch V. Sláma

Sazba: sumec+ryšková

Tisk: POINT CZ, s.r.o.